

/68

चादाबा

मार्च १९९२

डेन-टोनिक

दोन मुलामांते येण्णसाठी ५ रु
महिन्नापासून आपल्या बाळाला होमिओपॅथी
डेन-टोनिक घेण्या निमित्त दिल्यास,
दोन विनम्रवासा देऊन, मुलाची विषयलेली तब्येत
पुर्ववत होते. अशा मुले हसू खेळू लागतात.
डेन-टोनिक बरोबर पुरक असे कॅल्सी-टोन
दिल्यास मुले पुढागुटीत बनतात. डेन-टोनिकच्या
असह्यतेची छात्री करून घ्या, व फक्त प्रामु
साधन घ्या.

लेहान मुलांमध्ये कृमी/वेन (ROUND WORMS)
होण्याची प्रवृत्ती आढळते. नावस खाव सुरुये, गौवास
साक न होणे. पोटात दुखणे व खचित उलट्या होणे ही छात्री
लक्षात होत. अशासक-टोन दिल्याने कृमी नाहीशा होऊन
कृमी निर्माण होण्याची प्रवृत्तीच नष्ट होते. मुलाची प्रकृती
सुधारण्या करिता अनासी-टोन कोडर 'कॅल्सी-टोन' देणे
फार उपयुक्त ठरते.

अनासी-टोन

ए-पिल्स

लेहान मुलांना होबत नमळत राखची होते. मनोवेर्बल
छपोटांत कृमी असणे हे कारणहि असू शकते. मुलांचा घरात
व कारणाने अपराध मान्ये बाबतचे लागते. कचित धड्डा
होते, व मुले एकलकोंडी व मुळदुर्बल बनतात. होमिओपॅथी
ए-पिल्स गोळ्या दिल्याने लवकर सार्व शांतपणे निष्कारण होऊन,
मुले पुन्हा आनंदी व खेळनार बनतात.

होमिओपॅथी:
आधुनिक कळ्यातील प्रगत वैद्यकराख,
वा औषधाने 'साईडइफिक्ट्स' होत नाहीत.

होमिओपॅथीस्टीज
२३-१, उंचा जमोरा, अंधेरी (पूर्व) मुंबई ४००-०६९
फोन: ६३२ ७२६५ - ६३२ ००२३

आपला देश खंडित करण्याची मोठी
किंमत घोजून बव्हेचाळीस वर्षांपूर्वी
भारत स्वतन्त्र झाला. अशाच प्रकारे
वेहेचाळीस वर्षांपूर्वी विभाजित झालेले
देशाचे दोन तुकडे पुन्हा एकत्रित आणण्या-
साठी अखंड प्रयत्न केल्या! एका नव्याचा
आपला भारत कास सन्मान करत आहे.
जांतरराष्ट्रीय एकता
घडवून आणणाऱ्या-
साठी 'नेहरू जॅवॉडे'
ची योजना केळी
गेलेली आहे. स्वा-
तन्त्र्यावाढी प्रेरित
होऊन शांतिपूर्ण
पद्धतीने प्रयत्न करून
पूर्वे व पश्चिम
जर्मनीचे एकत्रीकरण
घडवून आणल्याबद्दल
डॉ. हेल्मट कोल
यांना १९९० सालचा
नेहरू पुरस्कार १४
नोव्हेंबर रोजी विला
गोळा आहे.

विश्व - भारती

हेल्मट

कोलला

नेहरू

पुरस्कार

पंडित नेहरूंच्या जन्म दिवशी या
पुरस्काराची घोषणा केली गेली १९८९चे
नेहरू जॅवॉडे दक्षिण आफ्रिकेतील वर्णभेद
दूर करण्यासाठी प्रयत्न केल्याबद्दल
सिबाएनेचे अध्यक्ष डॉ. रॉबर्ट मुगाबे यांना
दिले गेले होते. शेंवटचा सम्राट द्वितीय
कैसर विल्हेल्म आणि त्यानंतर अँडॉल्फ
हर्लर. त्याच वर्षी 'फेदरन रिपब्लिक
ऑफ जर्मनी' 'पश्चिम जर्मनी'चीही
स्थापना झाली. जॉन ही त्याची राज-
धानी.
सन १९५३ मध्ये जी ब्रान्दोलने
झाली, ती सोव्हिएट सेनेने दाबून
टाकली. यानंतर पूर्वे जर्मनीतील लोकोनी

पश्चिम जर्मनीत पळून जाऊ नये, बासाडी 'बर्लिनची भिंत' बांधण्यात आली.

सन १९७३ मध्ये या दोन्ही जर्मनीत स्नेहसंबंध प्रस्थापित झाले. सन १९७६ मध्ये कम्युनिस्ट नेता एरिक होनिकर हा पूर्व-जर्मनीचा अध्यक्ष बनला आणि स्वतः सोव्हिएट संघाचा शिष्ट असूनही तो दोन्ही जर्मनींमध्ये मैत्रीचे संबंध बांधण्याचे काम करत राहिला. त्याने

सन १९९० मध्ये प्रथम पश्चिम जर्मनीचा दौरा केला. त्यावेळी डॉ. हेन्सट कोल पश्चिम-जर्मनीचा कॅन्सेलर होता. सन १९९० च्या एप्रिलमध्ये आयोजित केलेल्या

वेळेच्या १२ देशांच्या 'युरोपियन कमिशन'ने, दोन्ही जर्मनींच्या एक-मेकांत विलीनीकरणच्या कामी डॉ. कोलने केलेल्या प्रयत्नांची प्रशंसा करून

झाले. मोठ्या आनंदाने आणि उत्साहाने लोकांनी 'बर्लिनची भिंत' पाडली. आज ४ कोटी लोकसंख्या असलेले 'संयुक्त जर्मनी' हे राष्ट्र जगातील एक महान जलती म्हणून ओळखले जाण्याची शक्यता आहे.

सन १९९० च्या निवडणुकीत डॉ. कोल जर्मनीच्या कॅन्सेलर पदावर निवडून आले. त्यांनी

आपल्या एका भाषणात सांगितले की भांडणे व गुटबंदी नसलेल्या नव्या विश्वाचे स्वप्न पाहणाऱ्या महात्मा गांधी व जवाहरलाल नेहरू यांसारख्या मासूम स्फूर्ति मिळाली. नेहरू पुरस्कार संपत्तीने आपल्या निवेदनात म्हंटले आहे की दोन जर्मन राष्ट्रांच्या विलीन करण्यामुळे युरोपच्या इतिहासा-

तील एक नवा अध्याय सुरू होत आहे. जगाचा एक नवा आकृति-बंध तयार करण्याच्या कामी ही घटना उपयुक्त सिद्ध होणार आहे.

पंडिताचा उदरनिर्वाह

विपलपुरीचा राजा विवेकवर्मा याचे साहित्यावर मोठे प्रेम! 'सरस्वतीची वास दया' असल्याशिवाय कोणाचा पांडित्य प्राप्ति होत नसते - अशी त्याची धारणा होती. त्यामुळे भेटायला आलेल्या कवि-पंडितांचा तो खूप आदरसत्कार करी. त्याच्या स्वतःच्या दरबारात श्रीमुख नावाचा एक कवि-पंडित होता. बोट राज्याचा दरबारी-पंडित होता. परंतु मंत्री बुद्धिप्रिय याला मात्र पंडितांची मुळीच कदर नव्हती. त्याची धारणा होती की, घनापुढे पांडित्य हे केवळ कवडीचोळाचे!

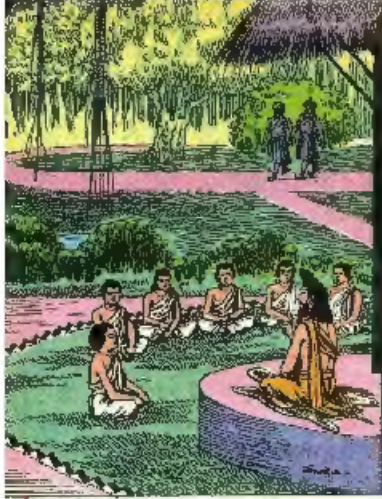
एकदा बोलताबोलता राजा विवेकवर्मा बुद्धिप्रियला म्हणाला - "महामंत्री, या श्रीमुखचं पांडित्य पाहिलं, की मला असं वाटतं, की माझं सारं ऐवज त्याच्या पांडित्यापुढे फुटवया कवडीच्याही लायकीचं नव्हं!"

यावर हसत बुद्धिप्रिय म्हणाला - "महा-राज, माफी अवावी! पण मी आपल्या या विचाराची सहमत नाही! 'घनापुढे पांडित्य कवडीच्याही लायकीचं नव्हं' असें मला वाटतं. पांडित्याशिवाय माणसाची गुजराण होऊ शकेल, पण धनाशिवाय कशी होणार? त्या श्रीमुखची उदरंभरणाची सोय आपण केेली नसतील, तर मोठा पंडित असूनही त्याला काय कायला माला असला?"

विवेकवर्माला मन्म्याचे मत रुचले नाही. तो म्हणाला - "मला असं वाटतं की तुम्हाला साहित्याचे फारशी समज नसावी, म्हणूनच असं बोलत आहात तुम्ही!"

यानंतर काही दिवसांनी राजा विवेकवर्मा व मंत्री बुद्धिप्रिय एका गुरुकुलाला भेट द्यायला गेले. बांधवानाच नावाचे आचार्य ते गुरुकुल चालवीत असत. राज्यातल्या अन्य गुरुकुलपेशा बांधवानाद्वारे

बुद्धिप्रिय झोपे

विद्यार्थींचे वास्तू प्रतिभा-संग्रह व ज्योष्ठ ठरले जात.

राजा माधवानन्दांना म्हणाला-“आचार्य, आपल्याकडे विद्यार्जन करणारे विद्यार्थींचे नेहमी अन्न गुच्छुलातल्या विद्याध्यपिका वास्तू वसावाने म्हणवले जातात, याच काही कारण आपण सांगू सकाळ काय?”

माधवानन्द स्मितहास्य करत म्हणाले-
“राजा, गुच्छुलातले शिसेल पूर्ण झाल्यावर जी प्रत्येक विद्यार्थ्यांना श्रीमुखने रचलेले काव्य वाचायला देतो. जी त्या काव्यातून एकाही चुक काढून बासवू शकेल, अशा विद्यार्थ्यालाच जी योग्यता-पत्र देतो.”

हे ऐकून विवेकवर्माला उत्तरत राजा बाला-“अर्थात काय? म्हणजे माझ्या दरबारी पंडिताच्या चुका काढणे हे तुमच्या विद्यार्थ्यांचे विशेष कर्तव्य आहे होय? माझ्या दरबारचा तर हा महान अपमान आहे!”

माधवानन्द यावर नभ्रतेने म्हणाला-
“राजा, श्रीमुखच्या काव्यातून चुक काढणे, ही काही साधीसुधी गोष्ट नव्हे. त्याकरता जणार पांडित्य असणे आवश्यक आहे. विद्यार्थ्यांच्या पांडित्याची कसोटी म्हणून जर दरबारी पंडिताचा बाजार केतला जात आहे, तर तो गोष्ट आपणांना अभिमाना-स्पदन आहे, अपमानकारक नव्हे. आपण हे नीट समजून घ्यावे!”

हे ऐकून राजा जरा शांत झाला. त्याने विचारले-“मग आपापसंगत आपण किती जणांना अशी योग्यता-पत्र दिलीत?”

“काय सांगू महाराज? मावल्या वर्षा-पर्यंत दरवर्षी एक किंवा दोनच विद्यार्थी उत्तीर्ण होत. पण या वर्षी मात्र पंधरा विद्यार्थ्यांना ही योग्यतापत्र मिळाली. मला धितेची गोष्ट अशी वाटत आहे की हे योग्यता-पत्र सारे विद्यार्थी सामान्य बुद्धीचे आहेत. मला बोट वाचनेचे वाटत आहे ते याच गोष्टीचे!” माधवानन्द विता प्रकट करत उत्तरले.

“पण महाकवि श्रीमुखच्या चुका काढणारे सामान्य बुद्धीचे कसे असतील, याच मला वाचनेचे वाटतंय.” राजा म्हणाला.

मात्तापर्यंत तस्य असलेला मन्त्री बुद्धि-प्रिय पट्टन म्हणाला-“मात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? आपण माधवा-मन्त्र्याच्या गुच्छुलातल्या विद्यार्थ्यांना मादुल्य वेता, हे आपण कोणी महापंडित श्रीमुखच्या काव्यातल्या चुका काढून त्या गुच्छुलातल्या विद्यार्थ्यांना विकत असेल, अशीही शक्यता आहे न महाराज?”

मन्त्र्याची ही व्यवहारकुशलता राजाने विवेकवर्मा जकित झाला!

राजाने तबडतोब या काव्यावर आपले गुप्तचर नेमले! आणि आठवडाभरातच सत्य प्रकाशात आले. मन्त्री बुद्धिप्रियाचा अबाज खराच निघाला. राजपानी जनलीलच रागापुर ताकाच्या गावात रहाणारा विष्णु-प्रिय पट्टन म्हणाला-“मात आश्चर्य

धर्मां ताकाचा पंडित श्रीमुखने काव्य शोधितून, त्यातील दोष शोधून ते माधवा-नन्दकडून योग्यता-पत्र मिळवण्यास इच्छुक विद्यार्थ्यांना काही धन घेऊन विकत होता, असे आढळले.

ही खबर मिळाल्यावर स्वतः राजा विवेकवर्मा विष्णुवर्माला भेटायला गेला आणि म्हणाला-“पंडितज्येष्ठ, आपल्या-सारख्या विद्वानांना असेल काम करावे, हे

योग्य आहे काय? आपणामुळे प्रतिमाहीन विद्यार्थी परीक्षा उत्तीर्ण होऊन पदवी मिळवत आहेत. आपल्या पांडित्याचा आपण असा दुरुपयोग का करत आहात?"

हात ओढून राजापुढे उभा राहून विष्णु-शर्मा म्हणाला—"महाराज, इतक्या काळा-नंतर या मिषाने का होईना, आपली भेट मिळाली, बघ्ये झाले. मी! कितीतरी दिवसांपासून आपली भेट घेण्यासाठी घडपडत होतो मी, किती फिरलो, पण उपयोज झाला नाही. आपली-माझी भेट घडली, तर माझ्या पांडित्यापुढे आपलं पांडित्य किं पडेल असं वाटून आपल्या दरबारी पंडिताने-श्रीमुखने प्रयत्नपूर्वक,

मला आपणाला भेट दिलं नाही. श्रीमुखच्या चुका सोडून काढण्यांत मी सफल झालो, म्हणून मला जाटसंघ, मी माझी प्रतिमा त्याच्या पांडित्यापेक्षा खेपट असावी. त्यामधी नसणाऱ्या विज्ञानाच्या योग्यता-पत्र मिळाल्याबद्दल आपल्याला दुःख होतंय! मग प्रतिमावान असुनही पोट भरण्यासाठीच व्यवसाय प मिळाल्याबद्दल मला किती दुःख वाटत असेल? केवळ आपलं पांडित्य प्रकट नावांने विकून मी आपला तद्व-निर्वाह चालवत आहे. मला आपली गुजराण करायला हा एकच मार्ग सापडला. मी यात काही अपराध करत आहे, असं मला वाटलं नाही.

राजा मुकाट्याने राजधानीला निघून येला. बरोबर असलेला मन्त्री बुद्धि-प्रिय राजाला म्हणाला—"महाराज, अशा प्रकारे सधमी मिळवण्यासाठी सरस्वती विवर्णारे पंडितही अस्तित्वात आहेत, तेव्हां माझ म्हणण खरेच करत ना, कि पांडित्यापेक्षा घन-संपत्तिच महान् अन् खेपट आहे!"

सध्याच्या प्रश्नावर हसन राजा विवेक-शर्मा उत्तरला—"हे बरोबर नव्हे मन्त्रीवर! पैश्यामुळे जीवनाची गुजराण होत असेल, पण पांडित्य आणि साहित्य यांचा दर्जा माहूनही उच्च आहे. घनाशी त्याची तुलना

करण ठीक होणार नाही. घनासाठी करत आपल्या काव्यातील दोष सोडून एक पंडिताने आपल्या पांडित्याच्या निष्पत्ती केला, तेव्हा आपणच विचार करायला हवा की त्या पंडिताच्या निष्पत्तीची आपण काय तयार केली? विष्णुशर्माच्या या वर्तमानदृष्टेवर अपराधी वर मीच आहे! हा, पंडिताबद्दल आपल्या मनात को अनावर आहे, त्याचं कारण श्रीमुख-सारखे अप्रत्यक्ष पंडित नक्कीच आहेत ही गोष्ट कबूल आहे मला!"

यानंतर राजाने 'दरबारी पंडित' या पदावरून श्रीमुखला काढून ते स्थान विष्णुशर्माला दिले आणि असा तऱ्हेने राज्याचा सहाय्यही त्याला प्राप्त करून दिला.

एके दिवशी काही बोलत असताना राजा पंडित विष्णुशर्माला म्हणाला—"पंडितभेट, आता आपण दरबारी पंडित-पदावर आहात. तेव्हां आता माषवानंदांच्या मुसकुलंतीक विद्यार्थ्यांची योग्यत आपल्या-

करता आपल्या काव्यातील दोष सोडून काढण्याची भट चालली आईल. आपलं काव्यच प्रमाणभूत मानलं जाईल."

विष्णुशर्मा खटकून म्हणाला—"नाही महाराज! अजं त केवळ तरच वरं होईल. नाहीतर माजवर जे मी केजं, तेच करायला आपणही एकाद्या पंडिताला भयत पडेल."

पण राजा विवेकशर्मा त्याचं बोलणं सोडवत म्हणाला—"पण आता राज्यातली परिस्थिति बदलली आहे, पहिल्यासारखी ती नाही राहिली. प्रतिमावान पंडित आता निःसायास भाश्री भेट घेऊ शकतील, कारण श्रीमुखच्या जागेवर आता आपण आहात. मग कसली मीती? माषवामन्द आचार्याच्या एकाही विध्याला योग्यता-पत्र' पापुढे धिलू नये-अशीच इच्छा आहे माझी!"

राजाच्या बोलण्यातले मर्म जाणून विष्णुशर्माने स्वीकारात्मक मान हलवली.

धाडसी

कोर वेगळ्याच गृहात आहे. एकेका घनानक बंगलात, अंभरी जनाकरांच्या शासिकांत एक राज चालवून, सफाही तो सहीसलामत गावात पसर आला. या त्याच्या खांडेसी कुला-बद्दल जमीनदारांना बसवले. त्याला वाटले की याबद्दल केवला काही बक्षिस घ्यायला हवे; म्हणून जमीनदाराने आपला बोंकर केंसुच्या घरी पाठवला.

त्यावेळी केसू घरात नव्हता. नोकरीने त्याच्या बायकोला तिरोप सांगितला.

तो ऐकून विस्मयित त्याची बायको खडिमा बोलली—“ओहो, ही बातमी जमीनदारा-पयांतही पोचली काय? त्या विषयीची कदाई कुठे खुपारत चालयली, मज्हासुडे याबची मान्यता मज्हासी म्हणून बंगलात राहून जास्त ती. तज्ज कार्यावर मी साफ त्याला सांगितले की—याबची मज्हा कालचीही मज्हारी थापून याच्या हातावर देवलीस तय्य करावयाचे, नाहीतर नको. तेव्हा तुम्हा मालकाचा सांग कि काय बक्षिस घ्यायचे असेल, ते मला दे।”

नोकरीने परत येऊन खडिमाचे बोलणे जमीनदाराला सांगितले. जमीनदाराला ते ऐकून हसूच आले. तो म्हणाला—“बरोबरच आहे! केवला इतका धाडसी बनवणाऱ्या घर म्हणजे तथिमासाच हे बक्षिस घ्यायला हवे!”

साहसी
आपूण

[११]

[समान्य मुनींच्या भावनेतून दुष्टांचे वध करणाऱ्यांही अनेक हिमालयावरून निघून उडायला गेला. म्हणुनही दुष्टांची वध करणाऱ्या वधघातात वध्यांच्या माळीत जवळच्या वधघातात वधोपचारांनी दुष्ट तात्त्विक प्रधानमन्त्री निजधरोवर कारस्थान रचू लागला. त्यांची बोलणी सुरून मधुर्ने ऐकून डेवली.]

—शरत

तात्त्विक प्रधानमन्त्रीच्या अवनातून कोणकोणत्या वेळी त्या होणार होत्या, बाहेर पडला, तेव्हा अर्धी रात्र पूजा करण्याची पद्धत त्याने कोणाकडून उलटली होती. त्याने वासलेली वरुचे निघून घेतली होती—वर्गरे शोष्णी आणून काढी होती आणि त्याचे केस आणि लांब घेण्याची अणुबला मोठीच उत्सुकता लागून दाढीही अगदी काढी कुळकुळीत होती, राहिलेली होती. त्यामुळे, सधे काही त्यामुळे तो भोवताळच्या अंधारात जणू ठरीक अन्तर राहून अपूर्व त्या तात्त्विकाचा काही विरघळूनच गेला.

वधघातात मध्याच्या साष्टाने हा शावल्यांनी वधघात असल्याने त्याची वाढल तात्त्विक कसकसल्या पूजा करणार होता, सागत नव्हती. यामुळेच बायला पाठलाग

“बायला”

होत असल्याचे तान्त्रिकांच्या मतात नाले नाही.

नगराची सीमा ओलांडल्यावर रस्त्याच्या काटेच्या झाडीतून एक लठ्ठ अस्वल बाहेर जाते व तान्त्रिकांच्या पुढ्यात जाऊन उभे राहिले. तान्त्रिक पाठीवर असताच अस्वल वेगाने जंगलाकडे धावू लागले. वेगाने धावणे म्हणजे तर अपूर्वत्वा हातपा मळव! त्यामुळे अस्वलाने भावायुज्या त्याला बराही कष्टाचे वाटले नाही.

बोव्या येऊन ते सर्वजण एका महागडा नदीच्या काठी पोचले. अस्व-काच्या पाठीवरून उतरून त्याचा कान

जोराने पिरगळत तान्त्रिक त्याला रावाने म्हणाला—“बूबो, पळायलाही नितरकास को काय? बल त्या वेताळवडापायी माझी वाट पहात बाव, की वेईत तिमे!”

अस्वलाने मुढेकें हलवून जंगला जागाभारकच्या अवरत केला, आणि पाने वळून ते पुन्हा काळोखात विहीन होऊन गेले. बिचान्या त्या जनाबराची जमल्या पाहून अपूर्वत्वा त्याची फार कीच जाली. तो स्वतः ही कधी कधी प्राण्यांच्या पाठीवरून फिरत नसे, पण तो कधीही स्वाना भयकावत नसे, की सतावत नसे. उकट तो त्याच्यावर खूप प्रेम करी, त्याच्या बहूक कृतज्ञता व्यक्त करी. ते प्राणीही त्याच्यावर प्रेम करीत. पण या तान्त्रिकाने ज्ञान आपल्या मंगलकामे अस्वलावर आपला अधिकार मिळवला होता, अन् त्याला खूप छळून तो त्याच्या-कडून आपले काम करून घेत होता.

तान्त्रिकाने मधीजळत जाऊन कसलासा मग्न म्हुटला आणि तीगडा टाळी वाजवली. बोव्याच येऊन एक मगर पाण्यावर पिचकाच्या उडवत तान्त्रिकावरून येऊन हजर झाली. तान्त्रिक पटकन उडी मारून या मगरीवर स्वार झाला वन् त्याने आज्ञा केली—“बल, बल भरनर!”

ती बगर पश्चिमेकडे वळून तीरासारखी सरसरत पुढे निघाली. तिचा पाठलाग करत अपूर्व किनाऱ्यावरूनच घावत राहिला.

आकाशात चंद्र एकाद्या बारीक रेखेसारखा विसत होता. आकाशात कुठेकुठे अस्पष्टते तारेही दिसत होते. सदीच्या दोन्ही किनाऱ्यांवरून कोल्हेकुई अतू धुवडांचे चित्कार ऐकू येत होते. अमृत-ममृत झरवरून एकाद्या बागाची गर्जनाही ऐकू येत होती. पण भीती कणाळा म्हणतात, हे काही अपूर्वला ठाऊक नव्हते! त्यामुळे तोही एका तीरासारखा घावत तान्त्रिकाचा पाठलाग करत राहिला.

अशा प्रकारे खूप दूर गेल्यावर नदीच्या पात्राचे हीन भाग झाले. त्यातला एक प्रवाह दोन्ही बाजूंनी पहाडांनी वेष्टिलेल्या एका भुयारी मार्गात घुसला. हा भुयारी मार्ग मिट्टे काळोखाने भरलेला होता. बगर त्या भुयारात सहजपणे घुसली! आता अपूर्वही मादलालाने नदीत उतरला, आणि मगरीचा पाठलाग करत तोही त्या भुयारात गिरला.

मगर भुयारातल्या एका गुहेच्या तोंडाशी जाऊन थांबली. तान्त्रिक लहान तिच्या पाठीवरून उडी मारून अवलंब्या एका झगडावर उभा राहिला.

“कोण आहे तिकडे?” एक जवानक किचाळा आवाज त्या गुहेत घुमला. असला दिवित्र आवाज अपूर्वने यापूर्वी कधीच ऐकला नव्हता. पण त्याने ओळखले, की हा आवाज एकाद्या जखम झाल्यासारखा असावा.

“मी तुझा सेवक वीरविकट! येऊ का आत?” तान्त्रिकाने विचारले.

“तू जालास ते ठीक रे! पण तुझ्या भागे असलेला कोण आहे तो?” त्या आवाजाने बरडावत विचारले.

“मी आणि मगरीशिवाय तिसरा कोणीही प्राणी इथे नाहीये आहे!” तान्त्रिक उत्तरला.

“सुखी! बायल्या आसपास नीट होळे उघडून बघ तरी!” रागातच ही आवाज पुन्हा बोलला.

अपूर्वने ओळखले की, आपल्या अस्तित्वाची चाहूल गुहेतल्या म्हातारीला नक्कीच लागलेली आहे. त्याने लगेच आपल्या बुरूकटून शिकलेला अवस्थ होण्याचा मन्त्र जपला व ती ताबडतोब अवस्थ झाला.

तान्त्रिकाने गुहेत खूप बारकाईने खोषून पाहिले, पण त्याला कोणीच दिसले नाही.

“नाही आहे! इथे आसपास मी आणि मगर बायलाशिवाय कोणीही नाही.”

तान्त्रिकाले पुन्हा खातरजमा केली.

“जर ठीक आहे. ये आत.” त्या आवाजाने जागा दिली.

वीरविकट आता गुहेत गिरला आणि गुहेतल्या घसरड्या दगडांवरून अपूर्वही हळूहळू त्याच्यामागे सरकू लागला.

एका माकडी कवटीत जळत ठेवलेली ज्योत त्या गुहेत मग्नता विनळा प्रकाश पसरवत होती. म्हातारी जाडुपारीण त्या गुहेत पाव पसरून बसलेली विसत होती. तिचे बघ नक्की सांगणे कठीण होते, पण ती नक्कीच तीनवे वर्षांची तरी वाढत होती. तिचे शरीर केवळ अस्मिपंजरच दिसत होते, त्याचा बंगावर सुरकुत्या हाटी येईल.

पडलेल्या होत्या; तरीही त्या शरीरातून एक प्रकारचा प्रकाश झरत होता! तिचे जोळे तर पेटल्या विस्तारासारखे उाल विसत होते! तिची बोटे पेटोळे मातलेल्या सापासारखी विसत होती!

“काय बातमी आहे? सुखी योजना सफल झाली का?” म्हातारीने तान्त्रिकाला विचारले.

विकटवीराने प्रथम म्हातारीच्या पायावर खोटांगण घालून तिला भक्तीकार केला, आणि नंतर तो म्हणाला—“होय माते! तो मणी भुवराणीच्या शक्यतातल्या मोत्याच्या माळेत गुंफलेला आहे. मला आशा आहे की आता ती नक्कीच आपल्या हाटी येईल.

बांदोबा

२१

"तुम्हा हाती काय फक्त मणीच येईल?" म्हातारीने विचारले.

वीरविकट पटकन उत्तर देऊ शकेना, तो नुसताच आ वापून पहात राहिला. त्याचा हा भवतार पाहून म्हातारी अंधी खो खो हसली, की सारी मुहाव त्या हास्याने निनावली!

"मला तुला उद्देश समजला नाही माते! त्या मण्याबरोबर आणखीही काही हवं आहे तुला?" तान्त्रिक वीरविकटने विचारले.

"मला आणखी काय हवं मूर्खा? तू जो चन्द्रकान्त मणी फार महान समजत आहेस, तो काय मी मागितला होता सुम्याकडे?" जादुगारीने विचारले.

"माही, फक्त तो मणी कसा मिळवायचा इतकंच सांगितलं होतंस तू! अन् ते तुझा केवळ माझ्यासाठीच न? या करता केवळ तुझं पवित्र असं प्रेमच कारण असतं, आणखी दुसरं काय!" वीरविकट, म्हणजेच ती तान्त्रिक मोठ्या नम्रतेने जादुगारीला म्हणाला.

"याचं कारण माझं प्रेम नव्हे रे मूर्खा! खरं तर प्रेम म्हणजे काय हेच तर माहीत नाही मला! अन् धियाय तू ते 'पवित्र' म्हणत आहेस. 'पवित्र' म्हणजे कसल्या पाल्याचं नाव असतं? मला घन-दोलत जगेरेही विशेष प्रिय नाही, अधिकार-सत्तासाठी नाही माझ्या मनात. तूच तर राजा बनण्यासाठी उतावळा झाला आहेस. राजा बनायचं रहस्य मला ठाऊक होतं, म्हणून मी तुला मदत करीत आहे, इतकंच! तुला मी केवळ साधा रावाच नव्हे, तर साऱ्या विश्वाचा सम्राटन बनवणार आहे." जादुगारीण म्हणाली.

"तुमी ही सगळी मी यादृश्यभर कितरणार नाही." वीरविकट वास्तव नम्र होत बोलला.

"नुसत्या रिकाम्या आश्वासनांचा काय उपयोग? मी तुला जी मदत करत आहे, त्याचं मोठ्य असं मोठं मला मिळायला हवं." म्हातारीने आशय प्रकट केला.

"नक्कीच देईन. पण माते, सांग तर खरं, की तुला काय हवं?" तान्त्रिकाने विचारले.

"माही केवळ एकच इच्छा आहे. माझं गळेंकं ताऱ्ण्य मला पयत हवं. त्यासाठी त्या-अद्भुत मण्याबरोबर मुचराजीलाही तू हवं आणलं पाहिजेस. त्या मुचराजीचं जीवन मी आकर्षून घेणार आहे तिच्या तरीरातून!" लवचकून हसत जादुगारीण म्हणाली.

हे ऐकून अपूर्वचाही चरकाप झाला! वीरविकट विचारात पडला.

आपुर्वाही काही तरुनींचा बळी देऊन त्याचं ताऱ्ण्य आकर्षून घ्यायचा प्रयत्न केला होताच ना तू? अन् तरीही तू होतीस लक्ष्मी राहिलीस. काहीही नवल झाला नाही तुझ्यात." वीरविकटने हाका प्रदर्शित केली.

"अपमृताच्या गोष्टी नको कळकळूय बोल. आतापर्यंतचं माझे प्रयत्न विफल झाले, म्हणून काय प्रयत्न करण्याचं सोडून शोरवली.

देऊ मी मूर्खा! माही खात्री आहे की मावेळचा माझा प्रयत्न नक्कीच सफल होईल. कारण या कार्यासाठी आवश्यक अशी सर्व क्षमलक्षणं जगपुरीच्या मुचराजीत आहेत. मी त्या राजकुमारीचं सारं ताऱ्ण्य आकर्षून घेईन. वा, वा! पुन्हा मी तूकण झाले तर...वा, वा! मी तेव्हां किती सुंदर दिसेन याची काही कल्पना करू नकोस!" हसत हसत म्हातारीने तान्त्रिकाला विचारले.

"तू तर आता तुझा सुन्दरच आहेस की!" वीरविकट चापलुसी करत बोलला.

"बनू कर आपकं तोंड मूर्खा! तुझं कपट, तुझं तोंडदेखलं बोलणं, हे सर्व माझ्या-समोर नाही घालणार हं! आपला मतलब ताऱ्ण्य करण्यासाठी, माही खोटी प्रसंता करावची काही जकरी नाही बरं! ऐकतोयस वा, मी असं सांगितलं तसंच कर. नाहीतर आलाच्या आला काळवा हो माझ्या दृष्टी-पुढून!" किंवाळ्या आवाजात म्हातारी शोरवली. (कथकः)

राजाचा स्वयंपाकी

सिद्धलेतु राजाच्या स्वयंपाकाचा ज्ञान होई सिद्ध. तो कसत राजाचाच स्वयंपाक करत असे. म्हणून सर्वजण त्याला 'राजाचा स्वयंपाकी' असे म्हणत.

एका रात्रीचा वाकटा फाट विवाह भेटावला म्हणून बसला होता. तेव्हा रात्रीने राजाच्या जेवणाबरोबर आपल्या भावासाठीही जेवण बनवायला सिद्धा सांगितले. पण सिद्धने 'आपण कसत राजासाठीच स्वयंपाक करतो' असे सांगून राजाला बकार करवला. राजाचुन रात्रीने विवाहानेता आला विले की "सिद्धा बाबुन देवून राजाकडे तक्रार मुरवावी."

सिद्ध सभोर आल्यावर राजाचा आज्ञार्थन करण्याचें कारण राजाने त्याला विचारलें. सिद्ध उत्तरला— "महाराज, मी केवळ आपणाच स्वयंपाकी बाहे, हे तर समजान माहीत आहे !"

राजाने मोठया धवने आपल्या निहा पिळल सिद्धा एक पोत्याचा द्वार कसिध विसा जाणि त्याचा अधिमान बरबारात प्रकट करणासाठी म्हटले— "मी तुला बंधर बोहोर बलिब केईन; राजाच्या आज्ञासाठीही तू कोजल करत."

बाबर आज हचकत सिद्ध म्हणाला— "होय महाराज ! बनवीन."

त्याच हे उत्तर ऐकून अकित होत राजाने विचारलें— "अरे, आताच तर तू म्हणालास न, की मी कसत राजासाठीच स्वयंपाक करतो ! मग आता कथर बोहोरसाठी तुला कुणाचा स्वयंपाक करावला कता ठ्वार आलास ? काय माजवत आहे ही ?"

सिद्ध उत्तरला— "बात माजी काब चुक महाराज ? 'राजाचा स्वयंपाकी' सा आल्याने मी राजासाठीच्या कामाना नकार विला. पण आज आपल्या आज्ञेचें पालन करावचें म्हणून मी त्या कामाला ठ्वार आलो. 'आजकाची आज्ञा एक स्वयंपाकाने भोळी' ही गोष्ट आपला अधिमान आल्यासाठीही होईत ना ? म्हणूनच मी आज आपल्या स्वयंपाकी."

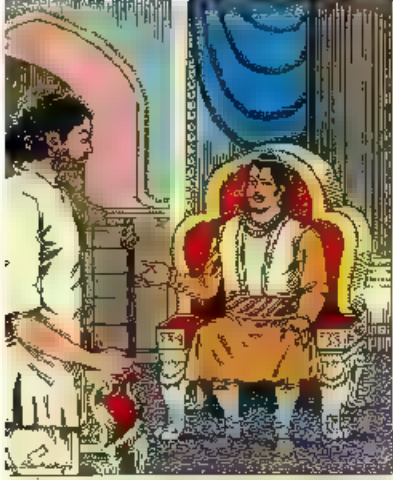
या उत्तराने आज्ञाधीनच चुक होऊन राजाने बंधरच्या ऐकवी, बोवने बोहोर सिद्धा देववला.

नियमभंग

दुधनिरचयी विक्रम पुन्हा त्या झालाकडे गेला. साडानरुन प्रेव उतरवून त्याने ते आपल्या खांबावर बाडले टाकलें आणि नेहमीप्रमाणे मीनप्रत घेऊन तो स्वशानाची वाट चालू लागला. तेव्हां प्रेतातला वेताळ बोळू लागला— "राजा, तुला साहस, हट्टीपणा आणि सहनशक्ती पाहून मला असे वाटतंय की, आपला उद्देश सिद्ध होईपर्यंत, वेळ आल्यास, मू आग्रहधर या स्वशानातच राहतील. मी तुला एक आस मीळ्ट सांगू दिकितो की माणसं कठोर व्रताचें पालन करतात की नव्यंत दुधनिरचयी असतात. पण कधीकधी अशी माणसंही काही विशिष्ट परिस्थितीत स्वतःच स्वतःचे नियम भोडतात. बाकीच्या लोकांना खरी परिस्थिती न कळून ते अशा घटनांना दानशीलता. त्यामगुडि वगैरेचे मुळवटे चढवतात. उदाहरण म्हणून एक बनवान माणूस जन्

वेताळाच्या गोष्टी

त्याचा राजा असलेला मित्र यांचो गोष्ट मी तुला सांगतो. तीट लक्ष वेऊन ती एक तुला अमपरिहारही होईल काहीसा” आणि वेतल गोष्ट सांगू लागला.

स्वर्गदोष राज्यात श्रीचन्द्र साक्षात एक अनिक रत्नात असे. लाखो-करोडोवा व्यवसाय होता त्याचा. पण आपल्या उदार स्वभावामुळेच तो जास्त प्रसिद्ध होता. राजा जयसेनचा तो बालपणचा मित्रही होता.

श्रीचन्द्र एक नागावलेला चित्रकारही होता. इतर कलावंतही त्याला खूप आदर वाटे. प्राचीन काळाची सुंदर शिल्पे अन् विशेष अशा पुराणवस्तुंवर तो खूप सर्व

करी अशा खुपशा वस्तूंचा श्रीचन्द्रने सग्रह जमवला होता आपल्याजवळ बाळग्यात त्याला खूप आनंद मिळे.

पण आपल्या या वस्तूबद्दलच श्रीचन्द्रच अनेक प्रेम राज्याला जावडत नसे. कारण एकाद्या वेळी त्यापैकी एकादी वस्तु खूप आकर्षक वाटली, अन् ती खरोदायची इच्छा करी राजाने त्याच्याकडे व्यक्त केली, तरी तो ती वस्तु राजा जयसेनला वायला तयार नसे.

एक दिवस शिवदत्त नावाचा एक तरुण श्रीचन्द्रकडे आला, आंगावरचे फाटके कापडे, वाळलेली दाढी इत्यादि निव्वळ त्याच त्रिरिपचा सूचित करत असली तरीही त्याच्या चेहऱ्यावर मात्र तो राजकुलातला असावा वस तेज होत ते पाहूनच श्रीचन्द्रने त्याला आदराने आपल्या जवळ बसवून घेतले.

“महाशय, माझा अवतार पाहूनच कितीतरी बण माझ्याची बोलायलाही तयार नव्हते पण आपण माझ्याकडे पाहिल, माझ्या परिस्थितीकडे नाही! मी आपला फार भाभारी आहे माझ नाव शिवदत्त. एका मोठ्या जमीनदार परिवारातला असूनही आज मी भुकेकगाल आहे आपण पुराणवस्तुंचा सग्रह करता, हे जाणून मी एक तैलचित्र आपणाला दाखवायला घेऊन आलो आहे आपण ते निकट घ्यावं बघी

माझी इच्छा आहे.” इतके बोलून शिवदत्तने एक तसवीर त्याच्यापुढे धरली.

श्रीचन्द्र शिवदत्तला म्हणाला—“माझा अंदाज बरोबर असेल तर हे चित्र केवळ काल्पनिक नव्हे, हे सजीव व्यक्तींचे चित्रच असावं?”

“होय! आपला अंदाज अगदी बरोबर आहे. या चित्रातली भातभूति म्हणजे प्रत्यक्ष माझी आईच, अन् ते बाळ म्हणजे मी स्वतः! त्या काळात, चित्रकाराच्या कलवर खूब होऊन माझ्या बाबांनी त्याला शंभर एकर जमीन बघीस दिल्याच ऐकिल्यात आहे माझ्या! पण माता बदलल्या परिस्थितीचा गुलाम बनून चित्र विकायची वेळ आलीय माझ्यावर.” उदास आवाजात शिवदत्त म्हणाला.

काळजी नको करू मित्रा, मी मोठ्या प्रमाने जतन करून ठरवून घ्यामी किमत्त करून शकत नाही मी! तुला मी आपल्या खजिन्यात घेऊन जातो. या चित्राच्या बदल्यात तुला हवी तितकी रक्कम उचलू न” असे म्हणून श्रीचन्द्रने शिवदत्तला आपल्या खजिन्दाजवळ नेऊन सोडले.

शिवदत्तने ति संकोचपणे खजिन्यातून केवळ शंभर नाकोच उचलली आणि म्हटले—“बला एवढी रक्कम पुरेकी आहे. हेच मांडवळ मानून मी काही व्यापार करीन. बाकी देवाची कृपा!”

आश्चर्यचकित होत श्रीचन्द्र म्हणाला—“असल्या अपूर्व चित्राची विक्री इतक्या कमी किमतीत करतोस? अरे, कमीत कमी एक लाख नाणे तरी उचल ना!”

“नाही, यापेक्षा जास्तीची मज्ज जरूर नाही. दीन रक्कम मला लागलीलाची आहे” असे म्हणून शिवदत्त तेथून निघून गेला.

श्रीचन्द्रने ते तैलचित्र राजा जयसेनला दाखवले. ते पाहून राजा चित्रावर फिदा झाला! तो मित्राला म्हणाला—“हे चित्र मला फार आवडले! आपल्या अन्तःपुरात ते ठावून ठेवावंसं वाटतंय मला. पाहिजे ती रक्कम लाग यावडली. विकायची नसेल

ही तसदीर विधान मोवभा दिनसांसाठी तरी मला बायल्या कक्षात ठेवायला दे ना। चित्र पाहून मनाला खूप खान्त वाटतंय।”

वण हसतच ती मागची नाकारत थीकन्द्र म्हणाला—“राजा, तुला चांगल माहीत आहे की पया वस्तूचा मी समझ करतो, त्यापैकी कोणतीही माझ्या बराबाहेर गेलेली मला आवडत नाही. माझा नियम आहे तो. माफ कर मला!”

या घटनेनंतर काही वर्षे निघून गेली एक दिवस राजा जयसेन अन् चित्र श्रीचन्द्र असेच गप्पा मारत आरामात बसले होते. इतक्यात शिवदत्त तेथे आला आता त्याची परिस्थिती खूप सुधारलेली दिसत होती.

चांगला घनवान दिसत होता तो! मोठ्या प्रेमाने श्रीचन्द्रने त्याला बसवून घेतले राजाशी त्याचा परिचय करून देऊन श्रीचन्द्रने त्याला विचारले—“हं बोल कसा आहेस तू शिवदत्त भाता?”

“महाशय, आपणाकडून मी मी शंभर नाणी घेतली त्यातून व्यापार करून खूप लाभ झाला मला। मी आता लक्षपती बनलो आहे आपणाकडून कृतज्ञ आहे मी फार. आताही सधतीसाठी आपणाकडे आलो आहे मी” तो म्हणाला

“मवत? बोल, कसली मवत हवी तुला? कोणतीही मवत करीन मी तुला. व्यापार वाढवायचा आहे?” श्रीचन्द्रने विचारले.

“आपणाकडे अवस्थार सधतीसाठी नाही आलो मनाची शान्ति मागण्यासाठी मोठ्या आशेन आलो आहे मी आपल्या आईच ते चित्र विकण्यापासून बायला मनाला शान्ति नाही राहिली. माझी बही विनंती आहे की ते तेलचित्र आपण मला द्यावं आपण मागाल ते मूल्य खायची तयारी आहे माझी। मला फक्त आता मगःशान्ति हवी.” शिवदत्त याचभाषणे आश्चर्यात बोलला.

हे ऐकून श्रीचन्द्र विचारात पडला. एकदा खरोदछली वस्तु विकतं, हे तर त्याच्या नियमाविरुद्ध होणार हात सुद्ध

राजाची मागशीही त्याचं नाकारली होती ते चित्र शिवदत्तला दिलं तर राजाचा राग नक्कीच ओढवणार।

राजाही आता वस्तुकुपण थीकन्द्रकडे पाहू लागला. ‘बायली मागची नाकारणार थीचन्द्र भाता शिवदत्तची मागणीही नाकारणार की मावनेच्या जाहारी जाऊन त्याला चित्र परत करणार?’

परिस्थितीचा वास्तुकपणा लक्षात घेऊन श्रीचन्द्र शिवदत्तला म्हणाला—‘मी एकादी वस्तु घेतली की ती कधी पुन्हा विकून टाकत नाही. नियम आहे तसा भाता’

हे लक्षात घेऊन शिवदत्त विचारा निराश झाला वण धुन्हा विनंती करीत तो म्हणाला—“महाशय, तसा तर अत्यंत निवभाळा अपवाद असतोच की! तेव्हा या एकाच वेळी आपला नियम मोडा ना! मला आपल्या भातमूर्तीच्या दर्शनाचं आनंद मिळवून द्या.”

त्याच हे बोलतं थीचन्द्रच्या मनावर आघात करू लागला. थोडा विचार करून तो म्हणाला—“ठीक आहे शिवदत्त, तुझ आपल्या आईच्या विश्वावरच प्रेम पाहून तुला एक संघी वेईन मी मळाली चित्र-कारीत खूप रचि आहे, मीही चित्र काढू शकतो. मी तुझ्या आईच ते तेलचित्र पाहून हुबहु तसं तेलचित्र रचवीन. कोणतं मूळ

चित्र आहे हे तू ओळखायचंस नंतर. तू खर चित्र ओळखून काढलस, तर मी ते चित्र तुला देऊन टाकीन. या परीक्षेत निर्णय घायच काम महाराजच करतील.”

शिवदत्तनं ती अट मान्य केली. एका पंथरवड्यानंतर परत यावला समुन थीचन्द्र त्या विभाची हुबहुच नक्कल करायच्या उलोवाला सातका पंथरवडाभर अभिमानात काम करून थीचन्द्रने चित्र पूर्ण केले

अवधि संपल्यावर शिवदत्त ठरल्याप्रमाणे हजर झाला राजाच्या समोरच थीचन्द्रने दोन्ही तसबिरी ठेकून शिवदत्तला मूळ चित्र ओळखून काढायला बांगिले

घोडा वेळ बारावाईने निरीक्षण करून शिवदत्तने आपले चित्र सहजपणे ओळखून काढले. पण याचा अर्थ असा नव्हते, की दोन्ही चित्र हुबेहुब एकमेकांसारखी नव्हती. हेचर कोणी त्याच काही करक करक घडला नसता. पण ही कसाम केवळ शिवदत्तच करू शकला.

श्रीचन्द्र आनन्दाचे म्हणाला—“तु विक्रम शिवदत्त! आपली तसवीर घेऊन या पु!”

राजा पयशेन दोन्ही चित्र निरखत म्हणाला—“दोन्ही चित्र तर अगदी एकसारखी आहेत. तु खरं चित्र कसं ओळखलंस शिवदत्त?”

शिवदत्त उत्तरला—“महाराज, श्रीचन्द्र कलाकार आहेच. त्यांनी बनवलेले चित्र समोर टाकले तर वाटत होतं. माझ्या आईच्या कानासारक्या छोट्याही तीळही लक्षात घेऊन रंगवला त्यांनी. पण सगळ्या चित्रात माझ्या आईच्या गळ्यातल्या बदकात निळा छटा होता. मी ते कधीच विसरू शकलो नाही कारण मी रोज सकाळ-संध्याकाळ आईच्या तसबिरीचं दर्शन घेत असे. बघ नकली चित्रात यांची चुकून तो लडा लाल रंगवला. मला स्वतःलाच आश्चर्य वाटतं की इतक्या कुशल चित्रकाराने अशी चुक कधी करू शकली असेल?”

इतके बोलून शिवदत्त तेवून निघून गेला. थोड्याच वेळात आणत्या गळ्यातल्या बदक्या असा रत्नहार श्रीचन्द्रच्या गळ्यात घाळत राखा जपसत म्हणाला—“मित्रा, आजपर्यंत तुझ्यात दानगुण असूनही त्यागगुण नाही, म्हणून मला वाईट वाटं. पण आता ती अंतर्गतीही राहिली नाही. तुझ्याबाबत चित्रात चुक कधी झाली हे समजलं बघ!”

थोड्याच वेळात बोलून वेताळ म्हणाला—“राजा, जे बदलं त्याचकरून इतकं तर फळलं की, चित्र शिवदत्तला परत करायचं श्रीचन्द्रच्या मनात नव्हतं. एकदा घेतलेली बस्तू परत न देण हा त्याचा कठोर नियम होता न? नियमभंग करायचा नव्हता म्हणून शिवदत्तचर दया दाखवायचं ठेग

करून त्याने शिवदत्तची परीक्षा घेण्याची कल्पना काढली. स्वतः एक थेंब कलाकार असल्यामुळे आपण अगदी हुबेहुब चित्र काढून शिवदत्तला हरवू असा त्याचा नेत होता. चित्राची नक्कल करताना लड्याच्या रंगाची त्याची चुक केली, त्यामुळेच शिवदत्त खरं चित्र ओळखून काढू शकला जे बदल ते खरं असंच होतं पण राजाने—आपल्याला खरो थोड फळली—म्हटलं, आणि श्रीचन्द्रला ‘त्याची’ म्हणून त्याची प्रशंसा केली हे खरं निरर्थक आणि डोंगी पचानं नाही वाटत? माझ्या या प्रश्नांची उत्तर नाहीत असूनही न दिलीस, तर हे राजा, तुजं नस्तक फुटून जाईल.”

चित्रम उत्तरला—“श्रीचन्द्रने शिवदत्ताच्या मातेचं चित्र काढताना मूळमच लड्याच्या रंगात चुक केली की नाही, हे ठरवण्यापूर्वी आपण हे न विस्तरलं पाहिजे की, राजा आणि श्रीचन्द्र यांची गाढ मैत्री आहे. राजाने बोड्या दिवसांसाठीच चित्र मागितलं असूनही श्रीचन्द्रने नकार दिला

होता. ‘निवडबग्न करणं आपल्याला आवडत नाही’ असं तो म्हणाला होता. अशा नाजूक स्थितीत शिवदत्तनं घेऊन चित्र परत मागितलं ते ताबडतोब घेऊन टाकलं तर राजा नक्कीच श्रीचन्द्रवर रागावला असता. शिवदत्तच्या मागणीमागील हुशियस्की प्रेमभावना जाणूनही राजाच्या भयाने श्रीचन्द्रनं ते घावला प्रथम नकार दिला. छोटोही आईच्या चित्राबाबतची पुत्राची भावना कुलवाची, असही त्याला वाटत नव्हतं म्हणून जाणूनबुजूनच त्यानं लड्याचा रंग बदलला. शिवदत्त ते सईज ओळखलं जसं त्याला वाटलं होतं, जून ते खरही हाल कानासारक्या लहानसा तोळही बरोबर लक्षात घेणारा कुशल कलाकार श्रीचन्द्र अशी चुक करील जस मानक चुकच होईल. ही थोड जाणूनच राजाने त्याच्या स्वामीपणाची प्रशंसा केली.”

अशा तऱ्हेने उत्तर दिव्यामुळे विक्रम राजाचा मीतभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अवश्य होऊन पुन्हा साडाकडं गेला

तीळ

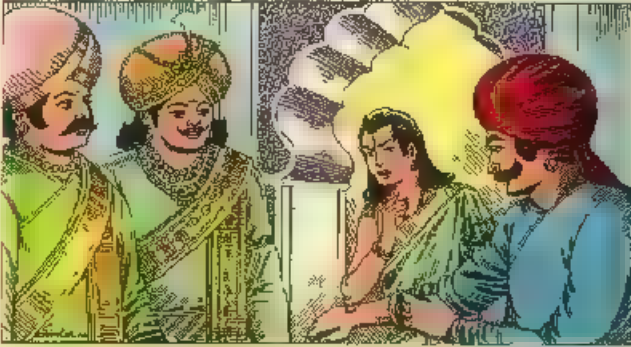
शिवसेन राजाचा 'अशाबश्या तिलांश्या शास्त्रा' बर बूपच विश्वास होता. या शास्त्राबद्दल अगदी पोडीशी माहिती वसणारे झोकही, राजाच्या कमबुधतक्याचा फायदा घेऊन, काहीतरी बदबडून, त्याच्याबद्दल चांगली स्वकम वसूल करून निवून जात. पण राजाची मन्त्री सुवर्ण राजाची ही अशबश्या दूर श्हाची अशा सौम्य संधीची वाट पहात होता.

एकदा आपण या तिलांश्या शास्त्रावरून म्हणून भंडित काहीच 'कसे म्हणत झेवाराच्या राज्यातला विचाराय नावाचा बाबरी राजा चित्तसेनकडे आला राजाने त्याचा आपल्या शरीरावरच्या तिलांची मोट परीक्षा करून, त्याचे 'कल सांगण्याची बाळा दिनी.

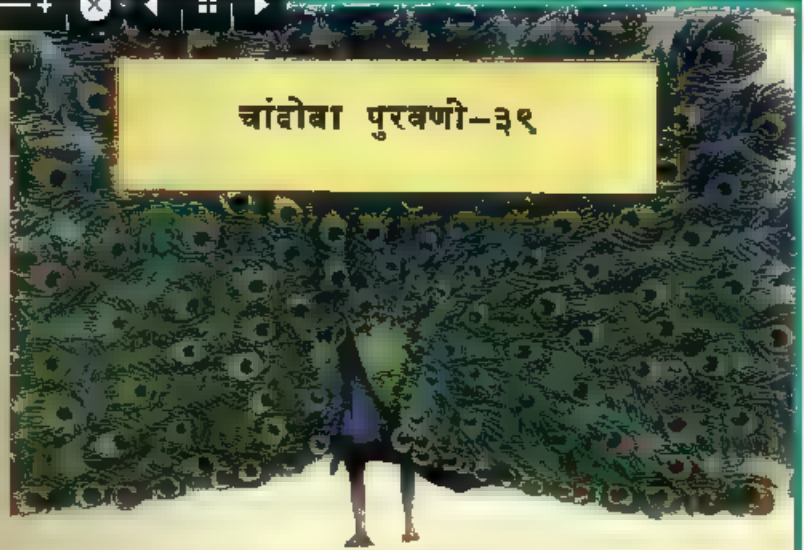
शिवनाथ राजाच्या शरीरावरून तीळ तलांश्याच्या कायद्याला मागला. एक एक तीळ पाहून तो त्या त्या तिलांचे फल सांगू लागला. शिवनाथने राजाच्या मनगटावरचा तीळ जेव्हा पाहिला, तेव्हा म्हणाला- "म्हाराज, हा तीळ तर चरम सहत्वाचा आहे! हा बर माणवी कोडा मीळा म्हणजे विचोमयाच्या आडगावाचा असता, तर त्याने करतल्याला एका विशाल सांघाच्याला सम्राटच बनवले असते।"

बाबेळी प्रधानमन्त्री सुवर्णही जखळत होता त्याने ताबडतोब तेथे बाहेर उभ्या बघलेल्या पहारेकऱ्याला धावावून, त्याला आपले उजवे मनगट शिवनाथला दाखवायला सांगितले. पहारेकऱ्याने हसे करताना त्याच्या वृत्तावरचा बरोबर विचोमयाएवढा तीळ शिवनाथला दिसला. "शिवनाथ वृत्ता वेळ उभाचच झुकते-तिळने-काहीतरी नडवत होता" हे समजून पावला राजाच्या मुळीच वेळ सांगला नाही.

अन् शिवनाथबद्दल तर विचारापयान नको! त्याचा चेहरा पांढरा पडून तो बरबर कापू लागला होता! त्या दिवसापासून राजाचा 'तीळ' शास्त्रावरला विश्वासही उबून गेला.

चांदोबा पुरवणी-३९

भारतातील पक्षी न जनावरे :

मोर

आपल्या देशातील पक्षांमध्ये मोर हा सर्वात सुंदर पक्षी होय. पूर्ण वाढलेल्या मोराने विशेष आकर्षण म्हणजे त्याची लांबलांब मोरपिले! मोरपिलाची लांबी जवळजवळ १२ मीटर इतकी असते. आपला पिसारा उभाऊन मोर जेव्हा वाचू लागतो, तेव्हा ते मयूरनृत्य मोठे विलोभनीय दिसते. पिसार्याचा दमकदार रंग पहाणाऱ्यांचे मन आकर्षून घेतो. त्याच्या डोक्यावर मुकुटासारखा शोभणारा तुराही फारच धुन्वर असतो. लांबोरीला मोरसारखा सुन्दर पिसारा नसतो. तिच्या अंगावर सुरभया रंगाचे ठिपके असतात आणि मानेच्या खालील अंगावर हिरव्या व निळ्या रंगा असतात. लांबोरीच्या डोक्यावरही तुरा असतो. लांबोरी एका केळी पाच-सहा अंटी घालते. साधारतः सर्व मोर चान्याने दागे, चरागण्टे व कीटक खातात. कधीकधी ते हरणे व सापही पकडून खातात.

आपल्या पुराणात मोराला 'कांतिकेवाचे बाहून' म्हणून स्थान प्राप्त झाले आहे. आपले सौन्दर्य व भावार्थकता वाचूले पहाणाराचे मन रिकवणारा मोर हा आपल्या देशाचा 'राष्ट्रीय पक्षी' आहे.

बातम्यातील बालक

वर्गणी मिळवण्यासाठी स्केटिंग

झुंझारच्या एका मुलीने मुंबई ते दिल्ली हे १,६०० कि.मी.चे अंतर 'रोकर स्केटिंग' करून पार करून घेतलेचे व्हड बातम्याकडे वेळून घेतले जाते. कितीच बुद्धिमान आपले नाव घाले या उद्देशाने काही तिने हे अपूर्व साहस केलेले नाही. गुजरात राज्यातील नवसारी येथील 'बालिन ऑफ ऑनचलमालांगी' छाठी वर्गणी मिळवण्याकरिता तिने हे प्रयत्न स्केटिंगचे साहस केले आणि विशेष म्हणजे, ती काही रद्द झालेल्या विद्यार्थिनीही नव्हे. धडाडी आणि आठव बघी पुढी झालेल्या या बालिकेचे नाव सोशल पांडेय असे असून ती बडोद्यातील एका हाऊस विलच्या इंग्लिश विद्यालयात आहे. ही बडोदा राष्ट्रीय उन्हाळ्यात बघली तिचे खरील बघदीस पांडेय आणि आणखी दोन व्यक्ती या प्रवासात तिच्या बरोबर होत्या. हाऊस मे महिल्याच्या पहिल्या तारखेस मुंबईतून स्केटिंग करत निघाली. कोण्या घडतीसाठी आणखी दोन माणसे कारभार बरोबर निघाली. प्रसिद्ध फिल्मो अभिनेता आणि संसदसदस्य सुप्रसिद्ध दत्त गोस्वामी उपस्थितीत त्याने खूब आश्चर्याचे प्रश्न ही बाळासुख शास्त्री महाराष्ट्र सरकार, राज्यस्वातंत्र्य व हरिमानातील एकूण २३ शब्दे किंमत २२ जूनला सोशल व्हिडीओ पोस्टली या पूर्ण वाटेत एकूण २

लाख रुपये जमा झाले. मुंबईतून एका प्रसिद्ध स्केटिंगने १,६०० रुपये वर्गणी वित्त एका बॅंकेची निर्माण करणाऱ्या संस्थेने फौजलच्या या साहसी यात्रेची पूर्ण व्यवस्था केली व बघा तऱ्हेने त्या संस्थेने आपले योगदान दिले.

हाय अशा तऱ्हेने स्केटिंग करणे, हा अतिशय पक्क्यातून अभूतपूर्व पक्क्यातून ! बघाच्या सातत्यात यदी तिने कलकत्ता ते कानपूर हे १००० कि.मी.चे अंतर स्केटिंगने तोडले होते. त्यावेळी या बालिकेला मदर बेरेझोव्स्की विद्यालयात होता.

श्रीतयच्या या साहसी यात्रांचा प्रयत्न तिच्या पिता बघदीस पांडेय हाच होय. स्वतः श्रीतयने अचानक अकस्मात पांडेय यांना काही निर्माण करणाऱ्या संस्थेत कामगारी आहे. आपल्या मुलीत असवारी क्रीडाप्रेम व सामर्थ्य आणखून त्याने ती हीत यशस्वी असतानाच तिच्या अभिभावक यादवला बुद्धिमान केली. एक वर्षातच तिच्या घरीही स्केटिंग वाडी नेले घेले होते यच्या शीतल रीत ६० कि.मी. स्केटिंग करण्याचा प्रयत्न करीत असते. आपली ताकत पाहून विदेशी लोकानीही आपली 'वाहवा' करारी झाली. शीतलची इच्छा आहे जसा आपणही यात्रा करू या की शीतलचा अंतर-रीटिंग कीर्ती प्राप्त होवा !

तुम्हाला माहीत आहे ?

१. इलेफंट रंगाची कुठे आहे ?
२. इन्फॅन्ट सिलसिले सर्वात प्रथम कोणी व केव्हा पाळत ठेवले ?
३. रंगराधा रातकोटीक एका महात्म्याला हिंदु व मुसलमान दोन्हीही आपल्याच धर्माचा मानतात हा महात्मा कोण ?
४. ह. स. पु. पहिल्याच शतकात एक धर्मप्रचारक आपल्या वेवांगळाला अनेक लोकांना ख्रिश्चन बनवून रावटी त्याने आपल्याच भूमीवर वेड ठेवला. हा धर्मप्रचारक कोण ?
५. भारतीय पद्धती मनुष्या-अंधार कोण ?
६. आपल्या देशातील सुप्रसिद्ध कोर्टाची पहिली महिला-नायक किण ?
७. आपल्या देशातील इतिहास एंगलाईनने विमान सर्वात प्रथम कोणी चढवले ?
८. भारतीय वैधानिक-विकासी सुखास केव्हा झाली ?
९. भारतीय वैधानिक-विकासा सर्वात पहिला नायक कोण ?
१०. आपल्या देशातील सर्वात शक्तीमती महिला-निर्माण-संस्था कोणती ? तिची स्थापना कोणी केलेली होती ?
११. आपल्या देशात 'चिन्मय फिलम सोसायटी' केव्हा व का निर्माण झाली ?
१२. आपल्या देशातील सर्वात सर्वोच्च असा पद्म संघिताकरा प्रथम कोणता ?
१३. 'वाचाला' राष्ट्रिय बनावट' म्हणून मान्यता केव्हा मिळाली ?
१४. भारतीय प्रथम डाक-टिकट केव्हा विचाल ?
१५. कितीचे अतिप्रतिष्ठित वाचा-स्वतः कोणते ?

उत्तरावली

१. इलेफंट रंगाची कुठे आहे ?
२. इन्फॅन्ट सिलसिले सर्वात प्रथम कोणी व केव्हा पाळत ठेवले ?
३. रंगराधा रातकोटीक एका महात्म्याला हिंदु व मुसलमान दोन्हीही आपल्याच धर्माचा मानतात हा महात्मा कोण ?
४. ह. स. पु. पहिल्याच शतकात एक धर्मप्रचारक आपल्या वेवांगळाला अनेक लोकांना ख्रिश्चन बनवून रावटी त्याने आपल्याच भूमीवर वेड ठेवला. हा धर्मप्रचारक कोण ?
५. भारतीय पद्धती मनुष्या-अंधार कोण ?
६. आपल्या देशातील सुप्रसिद्ध कोर्टाची पहिली महिला-नायक किण ?
७. आपल्या देशातील इतिहास एंगलाईनने विमान सर्वात प्रथम कोणी चढवले ?
८. भारतीय वैधानिक-विकासी सुखास केव्हा झाली ?
९. भारतीय वैधानिक-विकासा सर्वात पहिला नायक कोण ?
१०. आपल्या देशातील सर्वात शक्तीमती महिला-निर्माण-संस्था कोणती ? तिची स्थापना कोणी केलेली होती ?
११. आपल्या देशात 'चिन्मय फिलम सोसायटी' केव्हा व का निर्माण झाली ?
१२. आपल्या देशातील सर्वोच्च असा पद्म संघिताकरा प्रथम कोणता ?
१३. 'वाचाला' राष्ट्रिय बनावट' म्हणून मान्यता केव्हा मिळाली ?
१४. भारतीय प्रथम डाक-टिकट केव्हा विचाल ?
१५. कितीचे अतिप्रतिष्ठित वाचा-स्वतः कोणते ?

शिवभक्त माकड

दिल्लीत एका शिवमंदिराजवळील एका झाडावर एक माकड रहात असे. ते रोज पहाटे घर बाजला हावावरून उडवून येऊन मंदिरात देवाच्या प्रतिमेसमोर घुमताले हात जोडून उभे रहात असे, आणि काही वेळाचे निवृत्त मात असे. त्यावेळी देवदर्शनाला येणारे लोक ते विविध भक्त-माकड पाहून आश्चर्यचकित होत. बऱ्याचदा वर्षे निवृत्त गेली आणि मागील मोठ्ठेवरच्या पहिल्या तारखेला या माकडाचे निवृत्त झाले. त्याच्या पांढऱ्या खरीपाला बंधोवकाले लगतच बसून, शिरभुज काढून समुनाकिनाली नेम्यात त्याचे अर्धे त्याची बंधोवकाराबद्दल अंत्येष्टी साजरी केली गेली.

बांदोबाच्या बातम्या

कावळे खाजारे

मापण माना वा म माना, पण मोठे खरोच आहे. जवानपणीच किताकटा मत्वाच्या तटवर्ती महोपासले कोकाचा प्रमुख व्यवसाय आहे वेरीवाकी त्याच्या पिकाचे कावळ्यांमुळे प्रचंड नुकसान होऊ लागले. दरवर्षी ७,२०० कोवर्ते इतके हे नुकसान असे. त्यामुळे महाराष्ट्रातील लोकांना कावळ्यांचा इतका राग आला, की त्यांनी कावळे मारून खाण्याची सवय लावून घेतली. मागील तीन वर्षांत, दरमहिन्या कधीत कधी दोनवे कावळ्यांच्या हिशोबाने इथे कावळे मारणे जात असत आणि कसेत कावळेही जात असाय.

भुताटकीचे घर

किसन तावाच्या तटणाळा खहरात नोकरी तर मिळाली, पण रहायला घर काही मिळेलना. बरासाठी झिडूनझिडून तो अगदी रंबीस आला अशातच त्याची अमीर नावाच्या माणसाशी गाठ पडली तो किसनला म्हणाला-“वा शहराच्या टोकाळा माझ एक घर आहे, पण छोक त्याला भुताटकीचे घर समजतात, कोणी तिथे रहायला सवार नसतं. तुला काटक, तर तू रहा तिथे. बाकी काहीच हरकत नाही. मला पैशांचीही गरज नाही, तेंव्हा तू अगदी फुकट रहा तिथे. आठविक काही नको नला.”

किसन एकदम खुशच झाला! त्याच रात्री मुकामाला तो त्या घराकडे गेला. बरासा कुतूब लानेले होते पण किसन जेव्हा यावऱ्या नवू कायला, तेव्हा कुतूब आपोबावच उघडले गेले! दरवाजे आपोबाव

उघडले गेले! हे पाहून किसन सनातल्या सनात जरा घाबरलाच, पण बरेच एकवटून तो सताच पुढे आज राहिला तो घरात पोचला, अन् मागे दरवाजी आपोबाव बन्द झाला! किसनच्या समोर एक मोठासा प्रकाश फाकला अन् हळूहळू त्या प्रकाशाने एक अस्पष्टसा आकार धारण केला.

भुरासारखा किसणारा तो आकार बोलू लागला-“मी या घरातले मोठ्यात मोठे मूत आहे. माझपाजरीवर इथं रहाणारी शतर तीन भुत माझ्या आज्ञेत रहातय तुम्हा इथं राहोयचं असेल तर माझाळा फक्त कूच ठेगलंत मी पुरे!”

किसनने त्या भुताला नमस्कार करून म्हटले “मी तर इथेच, वा घरात रहाणार जेव्हा यावऱ्या नवू कायला, तेव्हा कुतूब आपोबावच उघडले गेले! दरवाजे आपोबाव

“बघवरा”

मुतांता बोलायुन किसनची त्यांचा परिचय करून दिला-“ही माझी बायको, अन् या दोघी माझ्या मुली. या दोघीत कोण अधिक सुन्दर आहे, हे ठरवता न आल्याने मी मासुन गेली आहे. तेव्हा ती अदृश्य तु सोडवायचीस. पण खरं उत्तर अशा रीतीने सांगायला हवं की दोघींपैकी कुणालाही आईट वाटू नये.”

बापने घात धिचकून हसत त्याच्याकडेच पहात असलेल्या त्या दोघींकडे किसनने एकदा पाहिले. आपली सीटी आतल्या आत दावत छोटेंच बांभीर्य दाखवत किसन म्हणाला-“मी खरं सांगितलं तर एकीका कुणाला तरी नक्कीच राग येईल. पण मला

थोडा वेळ विलास तर मी तो रागही झाला करून टाकीन आहे तयारी तुमची?” किसनने त्या बाप-भुताला विचारले, आणि त्याने समतीही दिली

किसनने त्या दोघी तरुणी-भुतांकडे पहात, त्यापैकी एकीकडे बोट दाखवत म्हटले-“दोघीच्यात हीच फार सुंदर आहे पण इतकी सुन्दर असून आपल्या आई बापांकडेच कधी राहिली ही? एकाद्या जंगलात निवून गेली असली तर एकाद्या सुन्दर नौजवान भुताशी आत्तापर्यंत हिच लग्न नसत होऊन गेलं? चांगली चांगली भूत आतासुद्धा हिल्याशी विवाह करायला आपलात चढाओढी लागतोल, यात संशय नाही.”

तेव्हा ती छोटी भूत-मुलगी बापाला म्हणाली-“हा माणव बरोबर बोलतोय. मी जंगलात निवून आले. आशिर्वाद द्या मला.” असे म्हणून आईबापांना नमस्कार करून ती तेंबून निवून गेली

पण दुसऱ्या तरुणी-भुताला, किसनने आपल्याला सुन्दर न म्हटल्याबद्दल राग आला. ती रसून एका कोपऱ्यात जाऊन बसली. किसन तिच्याचवळ जाऊन म्हणाला-“अग, खरं म्हणजे तूच सुन्दर आहेस. पण मी तसं म्हटलं असत म्हणजे तू घरातून निघून गेली असशीस. तू रोज

मला दिसावीस असं भाटत, म्हणून सांठव सांगून मी तुझ्या बहिणीला घराबाहेर काढलं.”

किसनच्या या बोलण्याने ती तरुणी-भूत खुश झाली तिने किसनला विचारले-“तू स्वतःच माझ्याशी लग्न करशील?”

पण मी एक मानव आहे; बन् तू आहेस भूत. आपलं लग्न कुसं शक्य होईल?” भीतभीत किसनने विचारलं

“माझ्या मनात बईल तेंव्हा मी मानव-रूप धारण करू शकते न! एका मानवा-शीच लग्न करायची इच्छा आहे माझी” प्रतबाला लाडलत आली.

इतक्यात बाप-भूत तेथे आले अन् त्याने विचारले-“राग झाला की नाही?”

ती भूत-तरुणी बापाला म्हणाली-“बाबा! हा मानव माझ्याशी लग्न करायला तयार झाला आहे.”

हे ऐकून ती आई-वडील भुते फार खुश झाली आनन्दाने आरडत-ओरडत ती नाचू लागली.

बावर किसन एकदम रागाने म्हणाला-“हे भायबजायण बायका अयोधर! नुसतं 'हो' म्हणून लग्न होत नसतं! मला हुंदा पाहिजे हुंदा!”

“माय हुंदा पाहिजे तुला?” बाप-भूत म्हणाले

“मला दुसरं काहीही नको फक्त हे घर चा मला! इतकंच पुरे!” किसननं मागणी केळी.

“ठीक आहे! घे.” मोठे भूत कबूल झाले

“ह! मग एका तर! या घरात फक्त मी अन् माझी बायकोच राहू. तुम्ही दोघं निघून जा इधून.” किसन बोलला.

“का, का! हा तर सोडाच अन्याय आहे! आम्ही दोघं राहिलो, तर तुझं काय निघण्याच आहे?” बाप-भुताने विचारले

“तुम्ही इथे राहिल्यात, तर लोक समजतील की मी आपला घरजाने आहे,

आणि सासू-सासऱ्यांच्या जिव्यावर जगतोय ! छोः, असली जपकीर्ति मको दुधा मला ! मला आपली एक विचारामर्क्य. हे घर सोडून अन्धन काय तुम्हाला जगता येणार नाही कुठे ?" किसनने विचारले

"हं! तुमचं म्हणजे बरोबर आहे जावईबुवा ! मी अन् माझी कायको कुठेही राहू शकतो. मुरली सुखात रहावी, इतकीच इच्छा आहे मामची." असे म्हणून आई-बाप भुवे तेवून निघून गेली. निघण्या-पूर्वी त्यांनी मुलीला चांगला उपदेश केला, खूपशा सूचनाही दिल्या.

हे दोघे गेल्यानंतर किसन आपल्या भूत-पत्नी कडे पड्यात म्हणाला—“मी तुझ्या

सर्व नातेवाईकांना घालवून दिलं, याबद्दल फार वाईट वाटतंय मला.”

पण किसनच्या कृत्याचे समर्थन करीत ती भूतकन्या म्हणाली—“तू केलेस, ते सारं चांगलंच केलेस आईवडिलांची इच्छा होतो की माझ लग्न व्हावं. आम्ही जेव्हा मातव होतो, तेव्हा मी अन् माझ्या बहिणी साठी त्यांनी त्यावं निघितव करून ठेवली होती त्यावेळी अमीर नावाच्या माणसान आमच घेत मागहाला फसवून हळपल, अन् त्यामुळे आमची लग्न राहून गेली आम्हाला कुठेच आश्वरा राहिला नाही. माझ्या बहिणीचा आपल्या रुपावर आरोप निववास होता. तिचा वाटे को आपल्या सोदपांवर आळून उरलेला मुलगा आपल्याशी विवाह करीलच, पण त्याच्याकडे जाऊन ती अपमानित होऊन परत आली. मंतर तिन आत्महत्या केली. त्या दुःस्थाने आम्ही बाकी सर्वजण इतके बेजार झालो की निघ साऊन आम्हीही आत्महत्या केली. आम्हाला त्या अमीरला खूड घ्यायचा होता, म्हणून त्याच्या नव्याने बांधलेल्या घराचाच आम्ही ताबा घेऊन असलो, जाला माझी बहीण तर स्वतःच स्वतःच लग्न जमवण्याच्या इराद्याने येवति बाहेर पडली आहे. माझाही विवाह तुझ्याशी झाला मला वाता दुसरी कसलीही इच्छा नाही.”

“तुम्ही जर काही इच्छा उरली नाही, तर बाता तुका भूत म्हणून रहायची काय आवश्यकता ?” किसनने विचारले झाले ! तो भूत-पत्नी एकदम अद्भुतच झाली ! तिचा बहुधा भूत योनीतून मुक्ति मिळाली असावी.

त्या रात्री किसन त्या घरात आनन्दाने ओपला, अन् सकाळ होताच अमीरकडे जाऊन सारी वृत्तिकत त्याला सांगितली.

अमीरने किसनची रूपाच्या साहसाबद्दल अन् अपूर्व अशा सफलतेबद्दल खूप तारीफ केली. तो किसनला म्हणाला—“तू मला सर्वेच बाबतीत अष्ट वाटतोस. मी तुला आपला जावई बनवून बंड इच्छितो माझ्या एकुलत्या एका कन्याशी तुला विवाह करून देऊन मी ते घर तुला आंदण देईन. आम्हाला आमच्या मुलीला सोडून रहाण जडोण वाटेत म्हणून आम्ही पति-पत्नीही तुम्हाबरोबर त्याच घरात राहू इच्छितो.”

अमीरची मुलगी खूपच सुन्दर होती, त्यामुळे किसन या विवाहात आपली

मान्यता दिली. आणि म्हणाला— आपल्या मुलीशी विवाह करायला माझी काही हरकत नाही. पण मी तुम्हा बरोबरच म्हणून रहाणार नाही तर असतं, तर मी त्या भूतकन्या दुसऱ्या मुलीशी विवाह नसता का केला ? तिचं हळू कडाचित चांगल नसेल, पण मन तर घुतल्या तांडुळासारख स्वच्छच हात ! हुड्याबद्दल म्हणाल तर मी त्या विरुद्ध आहे. मला चांगली नोकरी मिळालेली आहे, तेव्हा त्या पैशास मी आणि तुमची मुलगा आरामात निवोहू कड.

यावर अमीर काय बोलणार ? त्याने फक्त इतकेच म्हटलं की “पण एक गोष्ट तर तुला एकावीच लागेल. त्या घराला ‘मृताटकीच घर’ असं नाव पडलं आहे त्यामुळे तिथे रहायला इतर कोणी तयार होणार नाही. तंहां तुम्ही दोघे त्याच घरात रहा.”

किसनन ही गोष्ट मान्य केली. किसन अन् अमीरच्या मुलीचा विवाह घूम-घडावयाने सावरा झाला

वायफळ रवर्च

गोष्ट खूप जुनी आहे. गोरतपुर नांवाच्या छोट्याशा गावात रामसिंह नावाचा एक व्यापारी रहात असे. पैसे खर्च करण त्याच्या जवावर येई. स्वतःच्या जसासाठीही तो पुरेसा खर्च करीत नसे.

काही कामासाठी तो एकदा सोडरच्या गावी जायला निघाला. माटेत त्याला एक सजुराचे झाड दिसले. झाडावर चढून त्याने पोटभर सजूर काढला, जिवातही भरून घेतला. आता झाडावरून उतरायचे म्हणून तो खाली पाहू लागला. पण खाली खोलवर जमीन पाहून त्याचे डोळेच फिळू लागले. घुसून हातपथ तरकला तर गच्छस्तीव! आता तो देवाची प्रार्थना करू लागला—“देवा! मी सही-सलामत खाली उतरलो, तर पाचवे कोकामा जेवण खावीन” पोडे उतरल्यावर त्याला वाटू लागले

“पांचवे लाकाना अन्नदान करण हा वायफळ खर्च होईल त्यापेक्षा आंधर लाकाना जेवण घालून भागवाव झाल!”

शेवटी जेव्हा धड हातीपायी त्याचे पाय जमिनीला लागले तेव्हा तो विचार करू लागला—“अन्तर नासायक भाणसांना जेवण देण्यापेक्षा एकाच सद्ब्राह्मणाला पोटभर जेवू घालून जास्त पुण्य मिळेल.” तेव्हा त्याने ठरवून टाकले की, वड! एकाच ब्राह्मणाला जेवायला घालायचं!

कोणाला बोलवावे, याचा विचार करत तो घराची वाट चालू लागला. ‘एकाच्या चांदल्या तगड्या, जाडजूड बाहुगाला बोलावले तर अन्नखर्च जास्त होईल, तेव्हा आपल्या गावात ‘पाप्पाचं पितर’ असा एकदा कोणता बरं ब्राह्मण सापडेल? हं, राममन्दिराचा पुजारी रामशास्त्री बरा काही-पहिलवान आहे. त्यालाच बोलवू या.’

गावात पोचल्याबरोबर प्रथम रामशास्त्र्याकडे जाऊन, त्याला कुसऱ्या दिवशीचे जेवणाचे आश्वासन देऊनच रामसिंह आपल्या घरी गेला.

या कंजूस प्राण्याने भोजनाचे आमन्त्रण दिलेले पाहून पुजारी रामशास्त्री आश्चर्यचकित झाला! त्याने आश्चर्यात ताबडतोब स्वीकारले.

रामसिंहने घरी पोचल्याबरोबर आपल्या बायकोला म्हटलं—‘आजच माझ काम झाल नाही. मला शर्यत परत यावं लागल. उद्या परत जायचं आहे पण मला पण मी त्या रामशास्त्र्याला उद्या जेवण्याचं आमन्त्रण दिलेले आहे. हे काम कमीत कमी खर्चात करू नये याचं ते मज ल.’ नंतर त्याने गावाला जाताजाता पचलेली सारी हकिकत तिला सांगून टाकली.

दुसऱ्या दिवशी सपाळीच रामसिंह गृह्य संज्ञारच्या गावाकडे निघून गेला.

ठरल्याप्रमाणे पुजारी रामशास्त्री जेवणासाठी रामसिंहच्या घरी आला, रामसिंहच्या बायकोने त्याला जेवायला पाठले. दिसायला रामशास्त्री बारीक असला, तरी तो पक्का भोजनभाऊ होता. तीन माणसांचे अन्न तर त्याने सहज सकाचट करून टाकले! बाकीचे पक्क्यास पोटीतच बांधून घेऊन, विडा तोडत चालताना त्याने

पाहिल की आपल्याला दक्षिणा म्हणून काहीच पैसे ठेवलेले नाहीत!

“माई, उदक सोडणाना ब्राह्मणाला विड्याबरोबर दक्षिणाही द्यावी लागते, नाहीतर गृहस्थ धर्माला वडा लागतो! तेव्हा दोन रुपये तरी ठेव विड्याबरोबर माई!” रामशास्त्री रामसिंहच्या बायकोला म्हणाला.

नाइलाज होऊन विड्याबरोबर दोन रुपयेही देऊन तिने पुढच्याला संतुष्ट करून पाठवून दिले.

कुसऱ्या दिवशी रामसिंह बरी परतला. बायकोने उबक सोडून विड्याबरोबर दोन रुपये दिल्याचे त्याला सांगितले ते ऐकताच रामसिंहला डोक्यावर आकाशच कोसळल्या-

साखे झाले! त्याने बायकोला खूप शिव्या मोजल्या अन् हातात सोटा घेऊन बाहेर पडला तो म्हणाला—“फसवून असा खुटस काय त्या वेदपात्र! बांब, आता त्याला चांगल्याच पदा शिकवून येतो परत”

दुबारी रामणारुण्याला ‘अस काही तरी घडेल’ याचा अंदाज होताच, त्यामुळे त्याने आवश्यक ती तयारी करूनच ठरली होती. रामसिंहाला येतासा दुसऱ्या पाहुन तो खाटवर पडून राहिला. त्याची बायको आणि मुलगा खाटेच्या दोन्ही बाजूंना बसून जोरजोरात हसू लागले!

रामसिंह तेथे पोचल्यावर उठतरवतच रामशास्त्रीचा मुलगा म्हणाला—“राम-सिंहजी, आम्ही तुमचे काय थोडे मारले होत? तुम्ही जेवणात त्यांना काय चारलं? जेवून आल्यापासून त्यांना उलट्या होऊ लागून आता त्यांनी खाटच पकडली आहे! येद्याला ओतायला, तर तो म्हणाला की त्यांना जखमून विश खाईला जातलं गेलं! आता हे विश माहीत करायला औषध-

पाण्यावर रहा. कपडे लपेटे होणार आहे तुम्ही! साध्या बडोलीच्या लुनाचा प्रयत्न केलात मासहून न्याय व्हायला हवा. चला, आताच आपण श्रामाधिकार्याकडे जाऊ या”

‘गोष्ट श्रामाधिकार्याकडे गेली तर येद्याचा खर्च तर याचा लगेचच अन् घर दंडही भरावा लागेल’ या विचाराने राम-सिंह घाबरून गेला आणि हळूच त्या मुलाला म्हणाला—“बेटा, वेद्याकडून कीट औषध-पाणी काढून घे! खर्च की देईन सगळा, काळजी नको करूस. मग आता श्राम अधिकार्याकडे कशाचा बायला हव?’ असे दोळ्यात ती पुढाऱ्याच्या मुलाची चिन्मणी करू लागला

रामशास्त्रीच्या मुलाने असा आग्र आणला, की जणू काही आपण रामसिंहावर मोठी कृपाच करत आहोत, आणि त्याच्याकडून आपली बऱ्याच कपडे वगैरे काढून आपला कायद्याचा बडगा मागे घेतला.

मानसतः खमुरावे याच विचारांनी घुरी रामसिंहाच्या खातीत पडपडू लागे!

वीर हर्नमान

हनुमानाने विभीषणाबाबत विलंबे आपले मत समजाने ऐकले आणि नंतर तो म्हणाला—“विभीषण जरी हुष्ट असला, तरी आता तो शरणागत म्हणून आपल्याकडे आलेला आहे, म्हणून त्याची तपेदा करण आपणास योग्य होणार नाही.”

“विभीषण हुष्ट असो वा सुष्ट, त्याच्याशी आपल्याला काय करायचं?” सुग्रीवाने आपले म्हणणे दाखले विभीषण सकदात शोषडलेल्या आपल्या धोरत्या आवाका सोबून इकडे आला. तेव्हा हा केव्हा ही आपणास सोबून जाऊ शकेल, त्याच्यावर विश्वास ठेवणं योग्य होणार नाही असा त्याचा विचार होता. राधाका हे युक्तिवाद पडले नाहीत. तो सुग्रीवाच्या या विचाराने खंडण करीत म्हणाला—“शरणागताला आश्रय देण,

राम लक्ष्मणाशी बोलू लागला. “आपल्या बोधवाचा विरोध करणं एक सामान्य गोष्ट आहे, आपल्या धोरत्या भावाच्या भीतीने विभीषण इकडे आलेला आहे, कदाचित् आपल्या मोठ्या भावाचं राज्य घाला पाहिजे असेल.”

पण लक्ष्मणाच्या विचारांची दिशा जोडी निपळी होती. ती म्हणाला—“माझे अशी शंका आहे की राज्याने याका आपल्याला मास्त टाकण्यासाठी पाठवलेले असावे.” सुग्रीव म्हणाला की हा तर आपला वधू राखण याका भाकटां भाऊ आहे याच्यावर विश्वास कसा ठेवायला? राधाका हे युक्तिवाद पडले नाहीत. तो सुग्रीवाच्या या विचाराने खंडण करीत म्हणाला—“शरणागताला आश्रय देण,

त्याला अभयदान देणं हे तर क्षत्रियाचं परम कर्तव्य आहे. अशा शरणावताला आधार न देणं हे महापाप होय! म्हणून मला असं वाटत की त्याला ताबडतोब श्मश्रू देऊन द्याय " "

रामाने असं म्हटल्यावर जाता सुभ्रीवाला काही विरोध करता येईना. तो लगेच विभीषणाकडे गेला आणि त्याला घेऊन रामाकडे आला. विभीषणाने आपल्या चार राक्षस-सहकाऱ्यांसह रामाला बंधन केलं नि तत्पश्चात म्हणाला—"मी रावणाचा छोटा भाऊ विभीषण. माझ्या भोठ्या भावाने माझा अपमान केला, म्हणून मी तुम्हाला शरण आलो आता माझं राज्य, माझा जीवत नि माझा सुख सगळं तुमच्या हातात आहे."

या सगळ्या गोष्टी आपल्या कानांनी ऐकून रामाला फार बरं वाटलं तेव्हा रामाने विभीषणाला राक्षसांच्या सामर्थ्या-बाबत विचारलं. विभीषणाने माहिती दिली.

"ब्रह्मदेवाकडून रावणाला असं वरदान मिळालं आहे की शंघर्व, नाभ, राक्षस वा कोणत्याही मृतोद्गी होणाऱ्या लढाईत त्याचा कधी पराजय होणार नाही त्या अजेय रावणाचा बाकटा भाऊ आणि माझा थोरला भाऊ आहे कुंभकर्ण. तो पराक्रमात इन्द्राहून कोणत्याही प्रकारे कमी नाही. रावणाचा मुलगा इन्द्रजित हा युद्ध करता अत्यंत हुक शक्तो आणि त्याचे शरीर व बोटे यांचे अंघ्रि अर्धं कच्चे असतं! या शक्तिमुळे तो युद्ध चालू असता

अग्नीची पूजा करतो. रावणाने सेनापति पराक्रमात विष्णूला सारलं आहेत मनास पईल ते रूप धारण करणारे असलेल्या राक्षस लगेत आहेत अशा राक्षसांच्या सगळ्याने रावणाने दिक्पालांना पराजित केले "

या सर्व गोष्टी ऐकून राम म्हणाला—"मी रावण व सर्व राक्षस-वीरांचा संहार करून तुला छत्रंका राखा बनवोण. ही माझी प्रतिज्ञा आहे असं राज. रावणाचा सर्पटि-बार संहार करून सगळं मी व्योम्बेला परत जाईन. आपल्या भावांची शपथ घेऊन मी तुला हे सर्व सांगत आहे."

हे सर्व ऐकून कृतज्ञतेने आराधून विसोव-णाने रामाला ताष्टांग नमस्कार केला नि म्हणाला—"राक्षसांचा अंत करण्यासाठी

मि अकेबर किंवा मिळविण्यासाठी मी पण आपणास यथाशक्ति मदत करीन आता आपले शत्रु हे माझे शत्रु आहेत, आणि मी शत्रूला युद्ध करणार!"

तत्पश्चाते विभीषणाला आर्जुनस देव राम कक्षमणाला म्हणाला—"कक्षमणा! समुद्राचं पाणी जणून या विभीषणाला राक्षस-राजा म्हणून अभिषेक कर."

बाभर-समुद्रायात राक्षस-राजा म्हणून विभीषणाला अभिषेक करण्यात आला बाभरांनी उत्साहाने छप्प स्वरात रामाचे कोटिगान केले.

यत्नंतर सुग्रीव नि हनुमानाने एकांतस्थ विभीषणाला विचारले—"बाभरां सह वाम्ही सर्व जण हा समुद्र कसा पार करण जाऊ?"

या दरम्यान रावणाचा एक हेंड बाईल ठेव्हे जाऊ नि त्याने बाबर-देवा नीट पाहून घेतली आणि नव त्याने रावणाकडे जाऊन निवेदन केले-

"बाबर-देवा म्हाट सागरासारकी आहे. राम लक्ष्मण बांप्पाकडे जतान प्रतीची जावुने आहेत. सीतेची मुक्ति बरपावसाठी हे निचाव्याव्या सगरीच आहेत. हे सगळे किनाऱ्यापर्यंत पोचवेल्ले आहेत. मी सर्व काही करार पाहून धावो. बाबकाईने सर्व विरीक्षण करवावाही हुतव्या कोवाता तरी वाढवले."

रावणाने लुक लावल्या राजावाला मुलीवाकडे पाळवळ आणि जाणवविचकी लाकीकड्याने निवेदन करावका शक्तिवळ-

"मुलीवा, राजाची पत्नी सीतेका मी लगेच येऊन मारलो, म्हणून तुम्हां मोग कियवळ? करं म्हणजे लुका त्याच्याची काही संबंध नाही. पू बुद्धिमान आहेत. बरा विचार कर नि किष्कि का मारीका भिचून वा. वेकता नि रंधरें ज्या लंका मवरीत पोचू शकत नाहीत, त्या राज्यात तुम्ही बाबर-देवा पाळ घेऊन हा मुसता जव आहे!"

लुकाने रावणाचा विरीत नीट समजून घेतला, एसाच लव बारण केळ आणि बाबर-देवा जिबे लळ ठोवून होतो, त्या

मेव्हा विरीतवाने शक्तिवळे-"रावागे समुद्राकड बारण जाणे. रावाचा पुत्र मूर्खच बगर वाने समुद्रावर चुर उचकार केलेले आहेत, म्हणून जाता समुद्र राजाका नि संघय सर्व बकारे जाऊ करील!"

पुलीच हेवून राम-लक्ष्मणाकडे गेळा आणि विरीतवाची लुकका त्यांना उभितली. विरीतवाचा लळा रावाका जावडका आणि नव त्याने लक्ष्मण व लुकि वाना बारके मग विचारले. त्यांनी पय विरीतवाचा लळा योग्य मसाल्या निवळत दिला.

मग समुद्र-किनाऱ्यावर बसलेल हाकून राम त्यावर बसला.

उत्तर-किनारी पोचला आकाशात वृक्ष उंचावरूनच त्याने रावणाचा संदेश सुनो-वाला सांगितला.

वरून संदेश सांगणाऱ्या बुकाला मारण्याच्या इराद्याने काही वानर आकाशात उडाले आणि त्यांनी बुकाला जमिनीवर पाडले. विचार रावाला म्हणाला—“हे राम, बघा रीतीने दूताला मारणं योग्य आहे का? हे वानर मला ठार करायला निघाले आहेत. त्याला बांबव.”

तेव्हा राम वसंभनावरून उठला आणि वानरांना बांबायला सांगितलं आपले पंख फडफडवीव बुक आकाशात उडाला नि उडता उडता त्याने

विचारले—“सुदीर्घा, रावणाकडे जाऊन काय सांगायं वर?”

सुदीर्घाने रावणाकडे आपला निरोप कळवला—

“मो तुम्हा मित्र नाही, आणि तू माझ्या-वर काही इशकार केलसे नाहीस. माझ्या मित्र रामाचा तू खूब आहेस. माझ्या राम बालीचा तू मित्र आहेस. म्हणून बोव्ही प्रकारे तू माझा बाबूच आहेस. जसा माली नेला, तसाच तू ही नरशील! मो तुला, तुझ्या भुक्षांना, तुझ्या मित्र-बांबवांना आणि सहकाऱ्यांना ठार करीन. लवकरच मी आपल्या विद्याल सैने सह लंकेवर आक्रमण करीन आणि लंकेचा समानाचा करीन रामाच्या बाबपासून इतकं वर्षे देव ही सुभं रक्षण करू शकणार नाहीत. राम नि लक्ष्मण यांना मिळून त्यांच्या वनपस्थितीत तू सीतेला पळवून नेलीस. आता त्यांच्या हस्ते तू निविष्ट वरणार!”

हा निरोप घेऊन बुकाला पुढे जाऊ न वेता वगळ पुढे येऊन सुदीर्घाला म्हणाला—“हा दुत नाही, हा रावणाचा हेर असला. हा आपल्या सैन्यां नीट निरीक्षण करीत आहे असे दिसतय.”

सुदीर्घाने ताबडतोब बुकाला पकडण्याची आज्ञा दिली. हा हा म्हणता वानरांनी बुकाला पकडून आणले.

वानरांच्या हाती पकडवत बसताना बुक जोरकून म्हणाला—“हे काय? माझे पंख कापले जात आहेत! माझे जोळे बाहेर काढले जात आहेत!” हे ऐकून राम पुढे आला नि त्याने बुकाला बोटवळ.

नंतर रामाने सागराला नमस्कार केला नि हात डोक्यावाली पानून दर्प-वाय्येवर निवून राहिला. त्याचं तोंड सागराच्या दिशेला होतं. बघा रीतीने पळत्या पळत्या रामाने तीन रात्रि व तीन दिवस सागराचं ध्यान केलं पण तरी ही रामाला सागराचं दर्शन घडलं नाही.

रामाला हाच आज त्याचे जोळे जळत्या निखाऱ्यासारखे लाळ झाले. त्याने लक्ष्मणाला म्हटलं—“हं सागर का बंत नाही? त्याला इतका मर्द? मी आपल्या बापांनी त्याचा प्राण घेतून. समुद्रात प्रचंड खळबळ माजून जाईल. माझे वनस्प-बाण घेऊन ये.”

लक्ष्मणाने वनस्प-बाण आणून दिले. रामाने वनस्प्यावर बाण चढविला आणि वज्रायुषासारखे बाण सागरावर सोडले. ते बाण सागरावर पडताच समुद्राच्या पोंटात एकदम खळबळ माजली. लहरींच्या बरोबर घुराचे तोंड निवू लागलं.

राम बाणखी बाण फेकू लागला, तेव्हा त्याला बांबवीत लक्ष्मण म्हणाला—“बांब

बांब, आतां मजक बाण फेकू नकोत अन्यथा तिन्ही लोक भस्म होऊन जातील.” खरे म्हणत त्याने रामाचे वनस्प आपल्या हातांनी पकडले.

तरी पण सागर कोठे दिसना. तेव्हा राम सागराला म्हणाला—“हे सागरा, मी आपल्या बाणांनी तुला शुष्क करून घेयं रेगिस्तान करून टाकीन. वानरां बरोबर असलल्या तुझ्या नेत्रीमुळे हे तुझं अजान आहे.”

असे म्हणून रामाचं ब्रह्मास्त्र आपल्या वनस्प्याला लावले आणि वनस्प्याची प्रत्यक्षा आपल्या कानापर्यंत बोटप्याची तयारी केली. स्वाखेळी आकाश नि पृथ्वी धुमधुमून

गेली. पर्वत वरवर कापू लागले. एका
असं वादल की जणू सर्वथ अचकार पसरला
आहे. आकाशात जोरदार वारे वाहू
लागले. सर्व प्राणी आर्त ध्वनि करू लागले.
समुद्र एक योजन मागे हटला. हे पाहून
रामाने आपला बाण सोडणे स्वगित केले.

इतक्यात समुद्राच्या पाण्यात सागर
दिसला. त्याचे शरीर वज्रासारखे प्रकाश-
मान होते. त्याच्या गळ्यात दिव्य पुष्प
माळी होत्या. त्याने स्वर्गाभूषणे परिधान
केली होती. त्याच्या बरोबर गंगा, सिंधू
वांग्यासारख्या नदी-कन्या ही होत्या.

रामाचकळ येऊन हात जोडून सागर
म्हणाला—“हे रामा, गंधीरता हा माळा
सहज गुण आहे. मी आम्हा पाण्याला वाकू
नसत नाही. सागर पार करून चार्चन्येत
जागरी प्राण्यांपासून तुला भोका पोचणार
नाही एवढी व्यवस्था मी करीन.”

रामाने सांगतला विचारले—“असं
असेल तर मी धनुष्यावर जो बाण चढविला
आहे, तो कुणावर फेकू ?”

“इकडे उत्तरेकडे एक प्रदेश आहे. तिथे
लासीर नावाचे पाणी लेक राहतात आणि
नित्य पाण-कर्म करीत असतात. तु आपला
बाण त्यांच्यावर सोड नि त्यांचा अंत कर.”
सागर रामाच्या म्हणाला.

सागराने केलेल्या सूचनेनुसार रामाने
केले. रामाचा बाण तिथे जाऊन पडला.
तो सारा प्रदेश उध्वस्त झाला. ज्या
ठिकाणी बाण पडला, तेथून पाताळगवा वर
निघाली. तिचे नाव पडले वणकूप.

नंतर सागर रामाला म्हणाला—“मीक
नावाचा वावर विश्वकर्माचा मुलगा आहे.
तो समुद्राच्या पाण्यावर सेतु बांधण्याचे
काम करीक. आणि हा सेतु बाण्यात
बुडवार नाही पाची व्यवस्था मी करीन.”
एवढे सांगून सागर वदुष्य झाला.

तस रामाला म्हणाला—“विश्वकर्माचे
वरदान मला प्राप्त झालेले असल्यामुळे मी
सेतु बांधू शकतो. वाता पदमे नेळ न चाल-
विता या क्षणापासून मी वष्य वावर सह-
काच्यांसह सेतु बांधण्याचे काम सुरू करतो.”

तीन प्रश्न

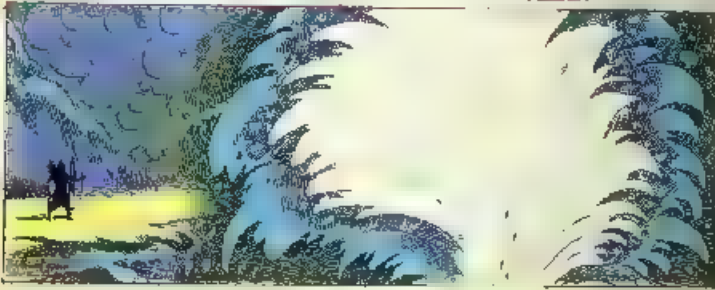
अनन देशातील सुगमगिरीजवळून
राहुणाच्या चारवा नदीपासून तीन
कोसांच्या अंतरावर गौरीपुर नावाने एक
छोटेंसे गाव होते. त्या गावात रामचर्मा
नावाचा एक विद्वान पंडित रहात असे. तो
एक उत्तम कवीही होता. पण चांगला
पंडित असूनही तो आपल्या चार विषे
जमिनीवर होती करून आपला निवड
वाळवत असे.

रामचर्माचा गौरीनाथशास्त्री नावाचा
एक नातेवाईक राजाच्या दरबारात पंडित
म्हणून होता. तोही एक चांगला कवि
होता, परंतु दरबारी पंडिताच्या स्थानामुळे
तो कृप गतिपडही होता. एकादा रामचर्माच्या
मुलीच्या वारशाच्या निमित्ताने गौरीनाथ-
शास्त्री आपल्या परिवारासह गौरीपुरला
आला. त्याला एक मुलगा होता. त्याच्या
पत्नीची इच्छा होती की रामशास्त्रीची ही

मुलगी दुरेखी भोळी साधी, जी तिला
बायली चुन करून घ्यावी.

इकडे गौरीनाथशास्त्री रामचर्माची
बेन्नावस्था पाहून त्याला म्हणू लागला—
“तु राजधानीत ये आणि राजाला जाऊन
सांग की, मी गौरीनाथशास्त्रीचा नातेवाईक
आहे. तुला राजा नक्कीच दरबारात
चांगसीसी भोळी देईल.”

आपल्या परिस्थितीचा असा अपमान
केलेला रामचर्माला मुळीच भावडला नाही.
तो बटकून उत्तरला—“मला खेडवळाला
दरबारी हुंदा कशाळा हवा? आपलं काव्य-
अपत्य राजाला विकून उदरगर्भ करण्या-
पेक्षा वा कुत्रांमात राहून शेवोवर गुजराय
करण कित्येक पट उत्तम अन् भानाचही !”
त्याचे हे उत्तर गौरीनाथशास्त्र्याला
आवडले नाही. या बटनमंतर गौरीनाथ-
शास्त्र्याने रामचर्माकडे जाण येणे वा

त्याच्याही कोणताही संबंध ठेवणे बंद करून टाकले.

पहाता पहाता पंधरा वर्षे निघून गेली. रामशर्माची मुलगी सारखा न्यात जाली. याच काळात गौरीपुरजनळच्या कल्याण दुर्गात रामशर्मांच्या कौका नातेवाईकाकडे एक सग्न होते. त्या सग्न्यासाठी गौरीनाथ-सास्त्राची दायकीही जाली होती. तिला पाहून रामशर्माने खुशाली विचारली गौरीनाथ का जाला नाही समरेड्डी विचारले

“ते नाही जाले ब्याहीबुवा! ती आपल्या मुलाका बरोबर घेऊन आले आहे.”

बोस वगैर्या भावला बोलावून तिने त्याची रामशर्माची ओळख करून दिली

मोठ्या मंत्रतेने भावनेने रामशर्मांना नमस्कार केला. भावनेची नम्रता आणि बुद्धिबलता पाहून रामशर्मा फार खुश झाला. रामशर्माबरोबर त्याची बायको व मुलगीही आलेली होती. रामशर्मांची कन्या सारखा तिचे सौम्य व मुलीलता पाहून पार्वतीही तिच्याकडे खूप आकर्षित झाली ती रामशर्मांना म्हणाली—“ब्याहीबुवा, तुमच्या सारदेका पाहून माझ्या मनात बरे-बार विचार येतोय की, ती माझी बून व्हावी”

पार्वतीच्या ओळखाने रामशर्मा जन्म त्याच्या पत्नीला खूप आनंद वाटला रामशर्मा म्हणाला—“जी मोष्ट जी बोलायला हवी, ती तुमच्या तोंडून बाहेर पडली. पण गौरीनाथसास्त्री काय हा अस्ताव भाव्य करतील?”

माबर सुटकेचा निश्वास टाकत पार्वती म्हणाली—“तुम्ही जी काळजी सोडा हो! मला वाटत की ते आता सर्व विसरूनही गेले असतील. तेव्हा ब्याहीबुवा, आता चांगला झुल्लू पाहून आयच्याकडे या आणि आपल्या ब्याहीबुवांना म्हणा की—माझ्या मुलीला आपली बून करून घ्या.”

काही दिवस गेल्यावर एका शुभदिनी रामशर्मा मुलीच्या कन्याची सोलणी करण्या-

साठी राजधानीकडे निघाला. तबल्या अवघीत पार्वतीनेही आपल्या नवऱ्याला मुचवून ठेवले होते की रामशर्मा मुलीला आपल्या घरी देऊ इच्छित आहे आणि त्याबद्दल सोलणी करण्यासाठी लवकरच तो इकडे येईल.

पय हे ऐकून गौरीनाथसास्त्री म्हणाला—“वा ! छान झाल ! मेळव दे त्याला, मुलगी मला पसंत तर पडायला हवी ना ! मग पाहून संमति घायवी की नाही ते !”

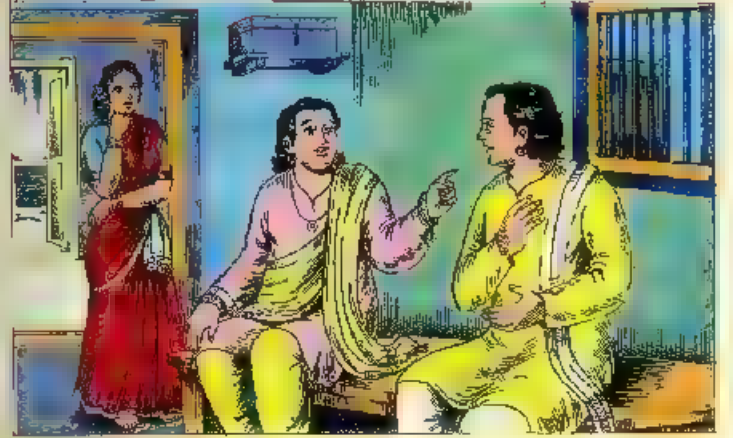
आता आप पार्वती वंभजून चुकली की की पंधरा वर्षांपूर्वीची आपल्या नवऱ्याची ती अपमाणाची जळम अजूनही भक्कन आंखली नहावी. प्रत्यक्ष रामशर्मा जव्हा येऊन पोचला तेव्हा त्याची फारशी बसक

न घेताच गौरीनाथसास्त्री म्हणाला—“किती शिकलीय मुलगी तुम्ही?”

गौरीनाथसास्त्री आपलावली अवहेलना उमजूनही रामशर्मा तिकडे दुर्लक्ष करत उत्तरला—“आपल्या मुलीच्या शिक्षणाचे मोठवे आपल्याच तोंडून गायला मला भावत नाहीय !”

हे उत्तर ऐकूनही त्याची उपेक्षा करत करत गौरीनाथ म्हणाला—“हं, कामळपाला आपलं पोर भावडणारच !”

गौरीनाथसास्त्र्याचे हे कोलणे ऐकून रामशर्मांच्या माथवर बोळाव फिरत्या-सारखा झाला ! तरीही देवावर ह्वाला ठेवून रामशर्मांचे मुलगी पाहून भावणीचा रिवाज पूर्ण करण्यासाठी गौरीनाथसा-

त्याच्या परिवार सह आपल्या गावी येण्याचे आमंत्रण दिले.

त्या दिवशी नदीकिनारी गाडी पाठ-वण्याचा वायदा करून रावशर्मा आपल्या गावी निघून गेला. ठरल्या दिवशी गौरी-नाथशास्त्री आणि त्याच्या परिवाराला बसवून घेऊन येण्यासाठी रामशर्माने शारदा नदीच्या किनारी एक बेलगाडी पाठवून दिली. गाडीबरोबर स्वागतासाठी राम-शर्मांचा एक नातेवाईक, गाडीवान आणि चरकावाचा दहा बघीचा मुलगा अर्जुन हेही गेले.

अर्जुन बांगला बसाल बुद्धीचा मुलगा होता. गौरीनाथ आणि कुटुंबीय नातेतून

उतरून गाडीपर्यंत पोहोचतोवर त्यांचे सामान घेऊन त्यांच्याशी झोळत त्यांच्या माने माने चालत चालत त्याने त्यांना आपल्याकडे बांगलेच आकर्षून घेतो.

अचानक शास्त्रीबुवांना एक मुंगी पावली, तेव्हा वेदनेने 'सधू' करीत त्यांनी मुंगी फिरवून टाकली, अन् अर्जुनकडे पहात त्याने विचारले—“हं, सांग बरं, पुन्हा छोट्या मालकिणीच शिक्षण घुठपईत आलंय?”

यावर खळखळून हसत अर्जुन उत्तरला—“मी स्वतःच तर माझ्या छोट्या माल-किणीजवळ शिकत असतो. तेव्हा मालकीच शिकली-सबरलेली आहे की नाही, हा प्रस्नच कुठं रहातो?”

“ओहो! तर तू आपल्या मालकिणीचा शिष्य आहेस. मग तू कुठवर शिकला आहेस?” गौरीनाथने विचारले.

“ते नाही मला सांगता येणार. पण आपल्याला काही प्रश्न विचारायचे म्हटले, तर सहज विचारू शकंन मी!” अर्जुन निष्पाप आवाजात बोलला.

“बरे बर! तुझ माझ्या पांडित्याची परीक्षा घेणारा निघालास होय? बरं, विचार आपले प्रश्न. पण एक जट आहे.” गौरीनाथ म्हणाला.

“काय जट आहे आपली? बोलचं आपण!” अर्जुनने नम्रता दाखवत विचारले.

गौरीनाथशास्त्री जट सांगू लागला—“तू जिकलास, तर मी सधजेन की तुम्ही छोटी मालकीच जिकली. पण तू हरलास तर तीच हरली असंही समजेन मी. चाखेल?”

त्याची ही जट ऐकून गाडीत बसलेली पाकंती अन् माधव धावतून गेले, ती दोघं एकमेकांच्या वेड्याकडे पाहू लागली. शास्त्रीबुवांना अडवार्च म्हणून त्यांनी काही बोलायचा प्रयत्न केला, पण त्यांनी तिकडे दुर्लक्षच केले. अर्जुनला ते म्हणाले—“हं, विचार आपले प्रश्न.”

“ठीक आहे. मी फक्त तीनच प्रश्न विचारणार आहे. आपण त्याची बरोबर उत्तर देऊ शकला नाहीत तर आपणाला पराजय

स्वीकारवा लागेल.” अर्जुन म्हणाला. शास्त्रीजींनी होकाराची मान हलवली.

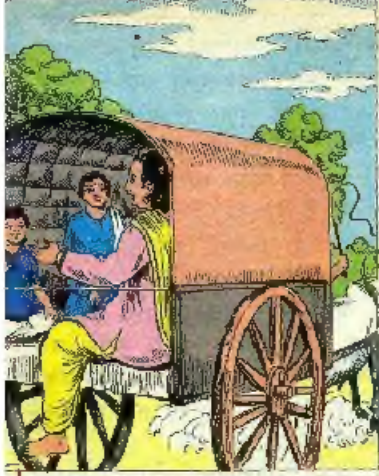
“हं, बघ बांग बरं मुंग्यांचा राजस कोप?” अर्जुनने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून शास्त्रीबुवा आश्चर्यात पडले. ते म्हणाले—“हे तर एकाखा पोळी-तळ पात्र असाच. असे प्रश्न नाही विचारायचे.”

अर्जुन यावर बोलला—“महं, हे पोळी-तळ पात्र नक्कीच नाही. आपण चरा विचार करावा. उत्तर सापडेल आपणाला. उत्तर न सापडेल तर तसं सांगावं म्हणजे मीच सांगतो.”

शेवटी गौरीनाथशास्त्र्याला सांगावे लागेल.” मला नाही सांगता येत. तुच सांग.”

हे ऐकून अर्जुन हसत म्हणाला—“नाही मालक. हुधारी आणि व्यवहारकौशल्य। मी केवळ बाब गुणांच्या जोरावर आपणा-सारख्या महापंडिताला आपल्या पहिल्या अन् आताच्या या दुसऱ्या शक्तीत जिकले की नाही?”

शास्त्रींना ‘हो’ म्हणून कबूल करावेच लागले. अर्जुनच्या बोलण्याच्या पद्धतीवरून गौरीनाथचे स्वतःबद्दलच्या गौरवाचे आणि अहंभावाचे पापुळे हळूहळू गळून जाऊ लागले.

“हं, आता माझा तिसरा प्रस्न ऐकावा—सुनेला सासू-सासऱ्याच्या मानतीत कोणत्या भाव मनात बाळगल्याला हवा?” अर्जुनने विचारले.

“अथ, भक्ति आणि मान।” शास्त्री बाबुराव उत्तरले.

“मुळीच नाही, अडळ प्रेम।” हसत हसत अर्जुन म्हणाला—“कारण, सासू-सासरे चांगले असतील, तर आवर आणि भक्ति सुनेच्या मनात आपोआपच उद्भूतवैक. पण अडळ प्रेम बाळगणारी सून नात्याच्या मोलाच्या आवर ठेवून नेहमीच प्रेम व मान रेत राहील.”

आता गौरीनाथ पुढे काही ओळख शकला नाही. त्यांच्या बायको व मुलांच्या मनावरचा भार उतरला, त्यांना ह्याचे

वाटले शास्त्रीबुवांनी विचारले—“म्हणजे हे प्रश्न विचारण्याला सांगूनच तुला तुझ्या छोट्या मालकिणीने इकडे पाठवले, होय ना?”

अर्जुन एकदम चमकलाच। तो लगेच म्हणाला—“नाही मालक, माझी छोटी मालकीण मला नेहमी कसा विचार करावा, कशी पारख करावी हे मात्र सांगत असते. ती म्हणते की आपण योग्य दिशेने विचार केला, तर सर्व काही आपल्याला आपोआप समकले. आपण येणार हे ऐकून मी खूश झालो, तेव्हा ती म्हणाली की—हो संबंध जळून येणार नाही. म्हणून मीच स्वतः घेयाने पुढे होऊन माझ्या प्रवर्गाच्या द्वारे आपले विचार बंधक आपणांला ऐकवले. यात छोट्या मालकिणीचा काढीझतकाही संबंध नाही.”

गाडी बरी पोचली, तेव्हा रामचामी पुढे होऊन सर्वांना आदराने घरात घेऊन गेला. पित्याच्या बोलवण्यावरून शारदा पुढे आली, तिने आदराने शास्त्री दंपतीला

नमस्कार केला आणि ती आत निघून गेली. भोजनानंतर आरामात बसल्यानंतर रामचामीने गौरीनाथला विचारले—

“बोलाचू मुलीला इथे?”
“कशाळा?” गौरीनाथने विचारले.
“हेच, मुलीच्या शिक्षणाची आपण परीक्षा घेऊ इच्छिता न?” रामचामीने आपघबाने विचारले.

यावर हसत हसत गौरीनाथ म्हणाला—
“तुमच्या मुलीच्या वतीने तिचा शिष्य अर्जुन याला मला तीन वर्षातच हरवून टाकलं ब्याहीनुचा। इतकंच नव्हे, तर त्याने मला योग्य दिशेने विचार करायलाही शिकवला आहे। तेव्हा आता नीट विचार करूनच सांगतोय की, तुमच्या मुलीला आपली सून करून घ्यायला माझी पूर्ण संमती आहे. आता विवाह-मुहूर्त सोधणं, हे तुमचं काय.”

गौरीनाथशास्त्रीने हे बोलणे ऐकून सर्वांच्याच चेहऱ्यावर आनंद पसरला अन् सर्वांना सुखद आश्चर्यही वाटले.

पांढरा हत्ती

त्या काळात ऋतुवेशातील एका लहानशा राज्यावर होलांग नावाच्या राजाचे शासन चालू होते. त्या राजधानीच्या नगरात क्वांगयू नावाचा एक माणूस रहात असे. तो कितीही वाणेरडा कपडा असला तरी अमदी स्वच्छ धुवून चमकदार करत असे. फारच कुशल बोबी होता तो.

मातीची भांडी बनवण्यात कुशल असा एक कुंभार एके दिवशी क्वांगयूकडे आला व म्हणू लागला—“राणी-साहेबांची तब्येत वरी नसल्यामुळे त्यांचं औषध बनवण्यासाठी एक विशेष प्रकारचं मातीचं भांडं बनवण्या-बद्दल राजाकडून आज्ञा आली आहे.”

“वा! खूपच भाग्यशाली आहेस की तू! राजाचं दर्शन लुग्यालुग्यांना मिळतं थोडंच!” क्वांगयू त्याची स्तुति करत म्हणाला.

“ते खरं रे बाबा! पण राजाकडे जाताना आपल्या स्वच्छ पोशाखात जायला

हवं ना! माझे मळने उद्या सकाळपर्यंत चांगले स्वच्छ धुवून दे मला.”

त्या विवशी कुपारी क्वांगयूने कपडे गरम पाण्यात भिजवले, पण कळ्या रंगाचे ते निळे कपडे रंग आऊन फिके पडले.

दुसऱ्या दिवशी कुंभार बाला आणि बालेला प्रकार पाहून त्यांलाच भडकला! क्वांगयूला अद्भुतदा बोलून त्याने वर बघकी दिली की “माता याबद्दल मी राजाकडे तक्रार सुंदरणार आहे.”

कुंभार राजाकडे पोचला तेव्हा खूश होऊन राजा एकदम म्हणाला—“अरे बा! कपडे स्वच्छ करणारा बोबी कोण आहे?”

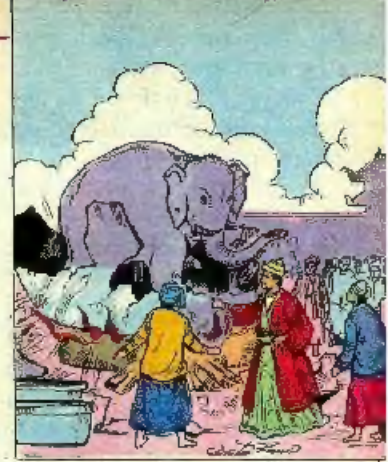
कुंभार राजाला, म्हणाला—“महाराज, आपल्या नगरात क्वांगयू नावाचा एक बोबी आहे. तो प्रत्येक वस्तु धुवून एकदम पांढरी-सफेद करू शकतो. फारच कुशल आहे तो आपल्या कामात. आपण पांढरा हत्ती

मिळवण्याच्या तटपटीत आहात न? मग गजशाळेतला कुठलाही हत्ती त्याच्याकडे घा पाठवून, तो धुवून पांढरा करून देईल!”

राजाने ताबडतोब क्वांगयूकडे शिपाई पाठवला. शिपायाचे बोलणे ऐकून क्वांगयूने ताबडले की—“ही सारी करामत त्या कुंभाराचीच! आपला मुद्द घेण्यासाठीच त्याने हा खनाव केला असला पाहिजे!” पण क्वांगयू ही काही कशी मळना. त्याने ताबडतोब शिपायाला म्हटले—“अरे एकच काम? गजशाळेतले सगळे हत्ती ही मी धुवून सफेद करून देईन. पण कपडे धुण्यासाठी जसे उकळावे लागतात ना, तसे हत्तीही उकळून काढावे लागतील. त्यासाठी आवश्यक असे मोठं मातीचे हुंडं लागतील मला. तो जो कुंभार आला होता न, तो मोठा कुशल आहे या कामात! हत्ती माघेल असा मोठा हुंडा लगेच बनवून घ्यायचा, की लगेच ‘हत्ती धुवून पांढरा करून देतो!’”

आता राजानेही कुंभाराला ताबडतोब मोठा हुंडा बनवायची आज्ञा दिली. “उद्या सकाळपर्यंत हुंडा न बनला, तर तुला माझ्या राज्यातून हाकलून देईन.” असा दमही भरला वर!

कुंभार समजून चुकला की—“क्वांगयूने आपला संकटाला बघ्याने लोंढ देऊन माव

आपल्यावरच उलटवला आहे!” नादला-जाने तो बरो गेला. घरच्या सर्वांना हाताशी धरून त्याने रात्रभर माती वाहून आणून बिल्ल तुडवून एक हुंडा बनवला. तो हुंडा सकाळी राजाकडे पोचला झाला.

क्वांगयूने त्यात पाणी मरायला लावून त्याच्यासाठी मोठा जाळ केला. माहुताला गजशाळेतून एक हत्ती आणायला लावून त्या हुंड्यात चढवायला सांगितले. पण हत्तीच्या पाय लागताच हुंडा तुटून गेला!

हे पाहून रागाने बोळे तांबून राजा कुंभाराला म्हणाला—“हे तर तुझ्या वेशाला काळं फासणारं काम झालं! उद्या पुन्हा सूर्योदयाच्या दोन घटका अगोदरच नवा

हवा जाणून हुजर कर! नाहोतर तुम होकच उडवल जाईल, समजलास?"

"जी हुजर!" असे म्हणून कुमार तेथून निघाला आणि राठोरत राज्याची हद्द ओलांडून तो बाहेर पडला.

ती खबर ऐकून रागाने लळवार म्यान-बाहेर काढत राजा क्वांगयूला म्हणाला-
"कायरे! तुही असा झोडू करायचा विचार नाही न केलास?"

राजाच्या लवून लवून तीनतीनदा मुजरा करत क्वांगयू म्हणाला-
"महाराज, आपण हत्ती आश्या घरी पाठवा. उद्या वा वेळी हत्ती पाहून आपणाला वाटेल की, हा आपलाच हत्ती, की इन्द्राचा ऐरावत? इतका आपला हत्ती बघून आईक पहा!"

त्या रात्री हत्तीला एक शिडी लावून क्वांगयूने कुशाचे पाच धर त्याच्या सोरीरावर चढवले.

सकाळी हत्ती पाहून राजा खुश झाला!
"वा! सकेत हत्तीची माही होव पुरी झाली." असे म्हणून त्याने क्वांगयूला एक

लाक अशाक्या आणि एक उमदा घोडा बक्षिस दिला.

ते घेऊन घरी आल्याबरोबर क्वांगयूने आपले बिनोड-नाणले जावरले वन् बोडया-बसून वाऊन लष्कराकडच्या वात राज्याची घडवू ओलांडली! ती एका नवीन्या किनाऱ्या पोचला.

तेथे क्वांगयूला शिक्या झालेल्या कपटपा-तला एक माणूस मासे पकडत असलेला दिसला. त्याला ओळखून क्वांगयू म्हणाला-
"ओहो! तूच होय? मला धूळ चारायला गेलास वन् स्वतःची ही अवस्था करून घेतलीस? छान! कुशाचा कोळी झालास न?" क्वांगयूला पाहून कुमार धाबरला. त्याने विचारले-
"पण तू इथे का आलास? तुझ्याजवळ हा घोडा कसा?"

क्वांगयूने कुंभाराच्या सधे हुकिकत सांगितली न म्हटले-
"वल, ही मकी ओलांडून आपण कुसल्या राज्यात जाऊ या आणि आपापला धंदा करून गुण्या-गोविन्दाने राहू या."

निसर्गातील आश्चर्य :

छात पण चिबट प्राणी

ज्याला डास चाबला नाही, धडा कोसोही माणूस अगळ्या पाठीवर नसेल! अगताच्या कोणत्याही मावात पहा, कास हे कुस्त्रावा दिसतीलच! उतर कनडा व सॅबेरियासारखे अतिथंड देशाच नव्हेत, तर धुई उतर धुव प्रांतसिद्धी, हे डास चिबट राहून, वापली प्रवा वाडवत असलेले आडळतात. कायम ठगू करण कळी-कळी सारखा पाऊल पडत असल्याच्या सधन जंगलांबद्दल तर विचारक नसे, तिथेही दस्त आहेत. याचाच अर्थ असा की 'डास हा विषावला लहान, पण जायत्या चिबट प्राणी आहे.'

कीटकांचे विदव

जमिनीवरील प्राण्यांच्या प्रकारात जवळजवळ १०,००,००० प्रकारच्या प्राण्यांची मोन्द आहे. त्याच जवळजवळ ८,००,००० जाती तर कीटकांच्या आहेत! या सर्वांची मले एकदम तिहायची म्हटली तर सामान्य आका-राच्या पुस्तकाची ६,००० पाने लावतील; अन् ही सर्व नावे वाचायला सुकवात करून सेवटपर्यंत जायचे म्हटले, तर तेवढ्या अघवीत, हे किडे हजारपट बाळसेलेही असतील!

कोंबडीच्या पिल्लांची गणती

असे म्हणतात, की जोपर्यंत अंटी उबवणो जात नाहीत, तोपर्यंत पिल्लांची गणती करू नये! विशेषतः जाहिरातीत. ही मोष्ट सोडून देऊ. पण अंटी उबवली जाऊन पिल्लां बाहेरही जातील. आता ही मोवायची म्हटली तर? तर आपल्याला असे आठवून येईल की, पृथ्वीवरील एकेक माण-सागशीक एकेक पिल्लू येईल, इतकी ही संख्या होईल! अजूनही एक कोष्ट, अंढकाचे टरफत फोडून बाहेर निघायला, प्रत्येक पिल्लाचा दोन दिवस, म्हणजे ४८ तास मागतात!

